

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav české literatury a komparatistiky

Michaela Karlovcová

Bakalářská práce

Aspekt postav v povídkovém díle Čapka – Choda
Aspect of the characters in the short story works of Čapek –
Chod

2016

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Wiendl, PhD.

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, Doc. PhDr. Janu Wiendlovi, PhD., za cenné rady a připomínky při odborném vedení práce. Rovněž bych chtěla poděkovat Mgr. Janě Štenglové a svým rodičům za všestrannou podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. 12. 2016

Michaela Karlovcová

Klíčová slova

Karel Matěj Čapek-Chod, přímá charakterizace, nepřímá charakterizace, charakterizace, postava, jednání, promluva, vzhled, prostředí, vztah, jméno

Key words

Karel Matěj Čapek-Chod, direct characterization, indirect characterization, characterization, character, manner, speech, appearance, surroundings, relationship, name

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá charakterizací postav v povídkách Čapka Choda. Pomocí teoretické klasifikace jsem analyzovala každou postavu a na základě toho jsem určovala, do jaké míry tyto jednotlivé prvky analýzy ovlivňují charakterizaci a případnou čtenářskou konstrukci. Došla jsem k závěru, že všechny tyto prvky jsou více či méně podílejí na celkové charakterizaci postav, která ovšem není neměnná.

Abstract:

This bachelor thesis deals with the characterization of the characters in the stories of Čapek Chod. Using the theoretical classification, I analyze each character and based on that I determine to what extent they have analyzed the elements affect the characterization of the characters and the eventual construction of reading. I came to the conclusion that all these elements are more or less involved in this characterization, however, it is not immutable.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Literární postava a její uchopení.....	5
3. Způsoby charakterizace postav.....	6
3.1. Přímá charakterizace.....	7
3.2. Nepřímá charakterizace.....	8
3.2.1. Promluva postav.....	9
3.2.2. Jednání postav.....	18
3.2.3. Vzhled postav.....	30
3.2.4. Prostředí postav.....	35
3.2.5. Jména postav.....	39
3.2.6. Vztah postav.....	41
4. Shrnutí.....	43
5. Závěr.....	44
6. Použitá literatura.....	45

1. Úvod

V své práci budu věnovat pozornost postavám souboru próz Karla Matěje Čapka – Choda příznačně nazvané *Povídky*, která poprvé vyšla v roce 1892. Jedná se o první dílo Čapka – Choda, tudíž si přiblížíme postavy v jeho nejranější tvorbě. Vybrala jsem si právě tohoto autora, protože oba pocházíme ze stejného regionu a také si myslím, že jeho tvorbě doposud nebyla v dostatečné míře věnována pozornost. To s sebou obnášelo jistý problém při hledání sekundární literatury. Sama jsem již psala esej na jeho pozdní povídky, takže jsem tuto absenci podkladů poznala dříve. Nyní bude pozornost věnována především způsobu jejich charakterizace a konstrukce v textech. V teoretické části se budu opírat zejména o poznatky a typologizaci v dílech *Poetika vyprávění* Shlomith Rimmon-Kenanové, *Literární postava – Vývoj a aspekty naratologických zkoumání* Bohumila Fořta, *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století* Daniely Hodrové a *Naratologie* Tomáše Kubíčka, Jiřího Hrabala a Petra A. Bílka.

Na základě těchto obecných informací se pokusíme vysledovat některé společné rysy postav a také zda se v textech vyskytují podobné typy. Budeme se dále věnovat různým aspektům čtenářské rekonstrukce postav, které jsou určitým způsobem charakterizace. Pokusíme se také ukázat, jestli postavy prochází proměnou nebo je jejich charakterizace neměnná.

2. Literární postava a její uchopení

Na začátku vymežím, jak můžeme na literární postavu nahlížet, a představíme si dva základní způsoby, které se v rámci naratologie vydělily.

Podle Daniely Hodrové, která uvádí v díle *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století* je literární postava „*prvkem prostupujícím všechny složky díla jako svérázný motiv, či spíš dynamický komplex motivů.*“¹ Tento komplex motivů je v textu prezentován množstvím textových prvků, které se mohou vyskytovat pouze jednou (například popis vzhledu), další prvky se mohou opakovat často (například jméno postavy).²

Když bych se pokusila vymežit postavu jako takovou, tak lze říci, že jde o myšlenkový konstrukt, který si tvoříme na základě informací obsažených v textu. Lze vydělit dva základní

---

¹ HODROVÁ, Daniela a kolektiv: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha, Torst 2001, s. 519.

² Tamtéž.

přístupy k vymezení postavy z hlediska jejich textové realizace. První přístup je strukturalistický (sémiotický) a chápe postavu jako konstrukt, který existuje pouze v textu a jen skrze něj se chopen se realizovat a utvářet. Jedná se tedy o přístup, který „*chápe postavy především jako narativní funkce*“.³ Druhý přístup připouští možný vztah fikční postavy a reálných protějšků a využívá poznatků z psychologie, estetiky a filozofie.⁴

Podle Kubíčka, Hrabala a Bílka v knize *Naratologie*, kteří se drží typologie Jamese Phelana, je každá postava tvořena ze tří dimenzí. Syntetická dimenze (textové znaky, pomocí nichž konstruujeme postavu, konstrukt), mimetická dimenze (naše zkušenosti s reálnými postavami, konkretizace) a tematická dimenze (postava má ve fikčním světě určitý úkol, nevyskytuje se náhodou).

Autor může jednotlivé dimenze oslabit, nebo posílit v závislosti na záměru. Zjednodušeně řečeno, zvýrazněním tematické dimenze vznikají didaktické nebo ideologické texty, zvýrazněním mimetické dimenze vznikají realistické či psychologické texty a zvýrazněním syntetické dimenze vznikají umělé texty typické pro moderní a postmoderní literaturu.⁵

Literární postava není skutečným člověkem, nemá reálné vlastnosti ani osobnost, byť reálnou osobu připomíná. Všechny vlastnosti a rysy jí přisuzuje čtenář v rámci rekonstrukce na základě textových prvků a využívá při ní všechny své individuální zkušenosti a znalosti z reálného světa.

3. Způsoby charakterizace postav

Jak jsem už vysvětlila, literární postava je mentální konstrukt utvářený na základě čtenářské zkušenosti. Tento konstrukt tedy vzniká „*shromážděním různých povahových indikátorů*“.⁶ Povahové indikátory bychom mohli definovat jako určité náznaky jednotlivých povahových rysů, které se vyskytují v textu. Na jejich základě si čtenář konstruuje mentální obraz postavy. Všechny tyto prostředky, díky nimž si v určité míře čtenář utváří mentální konstrukci postavy, můžeme nazvat prostředky charakterizace postav. V každém textu může docházet k charakterizaci postav různými způsoby. Podle *Poetiky vyprávění* Rimmon-Kenanové, která

---

³ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 56.

⁴ Tamtéž, s. 57.

⁵ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 62.

⁶ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno, Host 2001, s. 66.

vychází z pojetí Josepha Ewena, se vydělují dva základní typy prvků v textu, jež slouží k charakterizaci postavy. Pojmenovává je „*přímá definice*“ a „*nepřímá prezentace*“.⁷ Přímá definice rovnou pojmenovává určitý rys, zatímco nepřímá prezentace zobrazuje rys na různých příkladech a záleží pouze na čtenáři, co si z předložených informací implicitně vyvodí. Obecně tyto principy můžeme nazývat přímá a nepřímá charakterizace.

3.1. Přímá charakterizace

Tento způsob charakterizace explicitně pojmenovává povahový rys postavy, je tedy spojen s „*explicitně danými aspekty postavy*“.⁸ U této charakterizace je ovšem rozdíl v tom, díky které promluvě získáváme informace. Může se jednat buď o promluvu vypravěče, nebo o promluvu postavy. Přímé pojmenování „*je přímou charakterizací pouze tehdy, pochází-li od hlasu s největší autoritou v textu*“.⁹ Záleží tedy na tom, aby sám čtenář uvážil, které informace jsou pro něj relevantní. V této souvislosti se většinou promluvě vypravěče přisuzuje vyšší míra relevantnosti než promluvě postavy, které je přisuzována spíše subjektivita. V případě vypravěče, který se v určité míře ve vyprávění zpřítomňuje, je hodnověrnost jeho promluv nižší než v případě neosobního či nadosobního vypravěče. V takovém případě čtenář automaticky danou charakteristiku přijímá.¹⁰ Podle Kubíčka, Hrabala a Bílka je tento způsob nazýván *telling*¹¹.

Z hlediska výstavby textu je přímá charakterizace jistým způsobem nevýhodná. Tento způsob charakterizování je totiž statický, „*postava je vždy definována ,ted' a tady'*“.¹² V textu ovšem může docházet ke zmírnění této nevýhody, především kombinací přímé charakterizace s prvky charakterizace nepřímé. V současné literatuře se místo strohé přímé charakterizace více upřednostňují nepřímé způsoby, neúplnost a náznakovost. Tím dochází k aktivizaci čtenáře.¹³

---

⁷ Tamtéž.

⁸ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 65.

⁹ Tamtéž, s. 67.

¹⁰ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 68.

¹¹ Tamtéž, s. 68.

¹² FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 65.

¹³ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno, Host 2001, s. 68.

V povídkovém souboru Karla Matěje Čapka – Choda *Povídky* se přímé charakterizace postav vyskytují zřídka. Většinou jsou doplněny určitým chováním či promluvou postavy, tím je lze ale považovat za subjektivní a ztrácí svou hodnověrnost.

V ukázce z povídky Frantův román reaguje postava Kačaby na změnu chování svého kamaráda Franty. Ten, ač duševně prostší, právě prožívá bolest nad ztrátou své lásky Aničky, která umrzla na hřbitově.

„To je ta má, strýčku!“ křičel ve strašném bolu.

„Co se to s tebou děje?!“ krotil ho Kačaba.

(...)

„Frantiku, nebud' dětina, vstávej!“ konejšil ho Kačaba.

„Strýčku, vidíte, ona umřela?“

„A ty, ty,“ divil se Kačaba, „to víš, blázínku, vždyť víš, ona – chudák – zmrzla. Byla slabá, slaboučká, a když to starého strhalo ...“¹⁴

3.2. Nepřímá charakterizace

Tento způsob charakterizace je stavěn na postupném odhalování významových složek, které se mohou vzájemně doplňovat nebo překrývat.¹⁵ Na rozdíl od přímé charakterizace tento způsob přímo nepojmenovává, ale ztvárňuje ho například pomocí řeči postav, jejich jednání, sociálního prostředí.

„Ústup od přímé charakteristiky a příklon k charakteristice nepřímé, skryté, obsažené ve vlastním ději, můžeme pak pokládat za další projev pohybu směrem k postavě-hypotéze.“¹⁶

Nepřímá charakterizace výrazně převládá v povídkách Čapka – Choda, jak se o tom budeme moci přesvědčit v nadcházejících kapitolách. Pokud přihlédneme k typologii postav podle Daniely Hodrové, můžeme o těchto postavách na základě převládající nepřímé charakterizace mluvit jako o postavách s hypotetickým charakterem. Postavy v textu nejsou vždy komplexně

---

¹⁴ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 44.

¹⁵ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 66.

¹⁶ HODROVÁ, Daniela a kolektiv: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha, Torst 2001, s. 562.

charakterizovány, zdají se být otevřené, což dává prostor čtenářské rekonstrukci. Jednání postav je v souladu s jejich promluvami, velký vliv zde hraje také prostředí, ve kterém se postavy pohybují. Všechny tyto skutečnosti nám dovolují postavy zařadit k typu postava-hypotéza. Postavy nejsou vždy charakterizovány pouze na základě svých promluv, často jde také o promluvu vypravěče, čímž postavy ztrácí určitou dynamičnost.

3.2.1. Promluva postav

Promluva postav je jedním z nejdůležitějších způsobů nepřímé charakterizace. Pomáhá nám postavy identifikovat a zařazovat do fikčních světů. Jde také o nejběžnější způsob získávání nových informací, stejně jako v reálném světě.¹⁷

V promluvě postav nejde v první řadě o to, co ona říká o sobě. Důležitější je, jak hodnotí další postavy, prostředí a ostatní složky fikčního světa. Kromě obsahu pojmenování je důležitá také rovina lexikální, stylistická a syntaktická. Může mít formu přímé řeči, polopřímé řeči, vnitřního monologu či proudu vědomí. Promluva má tedy hlediska obsahu i formy charakterizační a individualizační sílu.¹⁸

„Forma či styl řeči je obvyklý způsob charakterizace v textech, kde je jazyk postav individualizovaný a odlišený od jazyka vypravěče.“¹⁹

Na následujících ukázkách z povídek Čapka – Choda ukážu, jak promluvy postav pomáhají při jejich konstrukci.

- Povídka Na valech

Ústřední postavou této povídky je Josef, vysloužilý voják. Prostřednictvím jeho promluv se seznamujeme s jeho životním příběhem a událostí, kterou on sám popisuje jako zanedbatelnou, avšak díky promluvám vypravěče v textu vidíme, že v Josefovi zanechala bolestivou stopu. Na základě jeho výpovědí si utváříme představu, že Josef je silný, čestný a pracovitý muž, který se životem nenechal zlomit, a čtenář tedy cítí k jeho postavě sympatie.

„To vám brzy minula noční hodina, hihhi,“ a před oknem se zatemnilo.²⁰

---

¹⁷ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 69.

¹⁸ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 69.

¹⁹ RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno, Host 2001, s. 71.

²⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 14.

Touto promluvou do vyprávění vstupuje postava Nepomukovic Pepičky. Na základě jejích promluv si ji konstruujeme jako veselou, mladou a bezstarostnou dívku. Bezesporu i krásnou, neboť v hlavní postavě zanechala silný dojem. Její výpovědi nám pomáhají charakterizovat Pepičku, reakce na výpovědi nám pomáhají charakterizovat Josefa.

„Já – ale –,“ koktal Josef, „vždyť –,“ musel spolknout; vyschlo mu.²¹

V řeči postav se uplatňují i prvky obecné češtiny.

„Tak, Pepičko, že nechám panstrejčka pozdravovat!“²²

V poslední třetině povídky se mění perspektiva vypravěče. Začíná vyprávět postava Josefa, který popisuje setkání s Pepičkou svými očima.

„A to, víte, mladý, zlatý pane, byla její poslední návštěva, víckrát nepřišla. Jednala se mnou tehdyž nehezky, ale přece to ještě dobře dopadlo. (...)“²³

Promluva postavy charakterizuje jednak postavu mluvící, v tomto případě tedy Josefa, ale i postavu, o které se mluví – Pepičku. Zde nastává otázka, na kolik jsou informace o postavě zprostředkované třetí stranou hodnověrné. Musíme tedy brát ohled i na jistou míru subjektivity.

„Ona začala sem a tam, co prý si myslím, durdila se a naposled dala se do pláče; den poté přišla a byla veselá, a tak, jako kdyby se žertem na mě hněvala. No, já z vosku nebyl, a ona to uměla, naučila se tomu ve Vídni.“²⁴

V promluvě Pepičky pak vidíme její snahu ukazovat své přednosti, kterým se naučila ve Vídni. Po formální stránce nám do promluvy vstupují prvky němčiny, které nejsou nikde přeloženy, tudíž se počítá se čtenáři, kteří mají zkušenost s tímto jazykem, nebo není překlad podstatný pro pochopení dějové linie.

„Jak se tak dívá: ‚To je prý německé, to já umím,‘ a čte: ‚Für die Tapferkeit – vor dem – Feinde.‘“²⁵

Na této ukázce dešifrujeme, jak postava Pepičky reaguje na nenadálé zjištění, že je Josef invalidní, což se ukáže jako klíčová událost celého vyprávění.

---

²¹ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 15.

²² Tamtéž, s. 15.

²³ Tamtéž, s. 18.

²⁴ Tamtéž, s. 18.

²⁵ Tamtéž, s. 18.

„Ale ten křik od ní: ‚Proboha, Josefe, vy jste bez noh, a já nic nevím. Ježíši, to radši – ‘“²⁶

„Od těch časů nepřišla. A považte, já blázen, já myslil, že všechno ví, že je všechno v pořádku a on jí nikdo nic neřek‘.“²⁷

Dále zjišťujeme, že chování Pepičky bylo účelové, neboť Pepička potřebovala manžela, aby nezůstala svobodná matka. V tomto okamžiku může čtenář na základě výpovědi cítit antipatie k postavě Pepičky kvůli jejímu neférovému chování vůči Josefovi.

„Věřte mně, když jsem to tak nahlídl, že bych byl měl cizí dítě na sebe, Bůh ví, že jsem řekl: Zaplat' to Pánbůh tomu prajskému kanonýru, co mě tak při podlaze podmetl!“²⁸

Ačkoli se nám postava Josefa zdála být podle svého vyprávění s osudem smířená, nakonec z jeho výpovědi vyplývá, že v něm setkání s Nepomukovic Pepičkou zanechalo silnější stopu, než si on sám připouštěl.

A můj milý Josef, aby zakryl své pohnutí, zasmál se a vesele řka: „Copak mně napadlo, že ona nemá ani zdání?“²⁹

- Povídka Frantův román

Na začátku této povídky se dozvídáme prvotní informace o povaze jedné z hlavních postav, Kačaby. Ukazuje nám to, kromě jiného i to, že Kačaba žil chudě a prostě, avšak ani jeho nouze ho nepřiměla doopravdy si stěžovat na svůj život.

Zeptal-li se ho někdo: „Kačabo, jak se vede?“ odpovídal suše: „Málo flákoty!“³⁰

Následující ukázka naznačuje, jaký vztah byl mezi hlavními postavami povídky Kačabou a Frantou. Ukazuje mimo jiné také Frantovu jednoduchost, se kterou se Kačaba musel potýkat. Nicméně vidíme, že Kačaba nebyl na Frantu pro jeho mentální zaostalost zlý, naopak mu pomáhal.

„Někdo ti dal včera dobrou noc, že vystačila i na dobré ráno! Kdopak ti, tento?“ ptal se domácí pán.

„To strejček špásem,“ zněla odpověď.

---

²⁶ Tamtéž, s. 19.

²⁷ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 19.

²⁸ Tamtéž, s. 19.

²⁹ Tamtéž, s. 20.

³⁰ Tamtéž, s. 23.

„Strejček Celeřík,“ doplnil Kačaba, neboť Frantovi byli všichni lidé strejčky a tetami, jenom nikdo otcem a matkou.

„A co by byl říkal?“

„Povídal: ‚Ty kdovíčí plemeno!‘ Strejčku, copak je to ‚kdovíčí‘?“

„Kdovíčí je kdovíčí. A strejčku mně neříkej, já jsem Kačaba a ty ...“ a přitom se ušklíbl.

„A teď vstávej a ustel si!“³¹

Z této ukázky se získáváme informace o přibližném Frantovu věku a náznak jeho povolání.

Spatřiv zklamání na tváři Frantově pochválil jeho umělecký kousek: „Hezky umíš psát, hezky, jenom že to není rovné. Ale teď už pojď, je čas, a tabulku tu nech, už nejsi školák, uvidíme, jak umíš psát koštětem.“³²

Frantova jednoduchost se promítala v každé jejich konverzaci. Tady se dozvídáme, že jediná čísla, která Franta znal a rozuměl jim, byly cenovky a sumy peněz.

„Hle, Franto, 1654.“

„Co, strýčku?“ lekl se Franta.

„Tisíc šest set padesát čtyři!“

„To je hodně peněz!“³³

Zde vidíme, že i přes svůj velmi pozitivní vztah k Frantovi Kačaba nechtěl, aby to lidé v okolí věděli. Na čtenáři je, aby si vyložil, zda to bylo kvůli tomu, že Kačaba nechtěl, aby si lidé mysleli, že se přátelí s mentálně zaostalým chlapcem, nebo zda nechtěl, aby lidé viděli, že i on je schopen navázat přátelství a mít někoho rád.

Kdyby to byl Kačabovi někdo vyložil a řekl: „Jste šťasten, že máte kolem sebe Frantu!“ byl by mu odpověděl: „Jdou, ten blázen, protože mi všude překáží?“³⁴

V promluvě žebráka Petržilky v textu identifikujeme paradox mezi tím, co on sám říká, a modlitbou, kterou navazuje.

---

³¹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 27.

³² Tamtéž, s. 30.

³³ Tamtéž, s. 31.

³⁴ Tamtéž, s. 33.

„Vždyť ani není z města, ať si jde do své obce – jakož i my odpouštíme našim viníkům!“ hovořil a modlil se zároveň jiný žebrák.

„To jsi ty, Petržilko?!“ splynulo tiše slepci ze rtů.³⁵

Výpověď, kdy se starý žebravý slepec se svojí dcerou rozhodne odejít, můžeme zpětně hodnotit jako klíčovou pro další vývoj událostí.

„Nic neplač,“ konejšil ji slepec, „ještě dnes půjdeme, máme tam přátele. Pomodlíme se u matičky, když nás nenechali tam ti se modlit,“ a v ruce jeho se objevil růženec.³⁶

Tuto výpověď jsem ukazovala již výše v kapitole 3.1. Přímá charakterizace. Nicméně je podstatná i pro tuto kapitolu. Dovídáme se z ní, že slepec a jeho dcera umrzli, a vidíme také, že Franta se do té dívky zamiloval a je to pro něj velká a bolestná ztráta. Naopak pro Kačabu to bylo úmrtí jako každé jiné a snaží se Frantovi racionálně jeho ztrátu vysvětlit.

„To je ta má, strýčku!“ křičel ve strašném bolu.

„Co se to s tebou děje?!“ krotil ho Kačaba.

(...)

„Frantíku, nebuď dětina, vstávej!“ konejšil ho Kačaba.

„Strýčku, vidíte, ona umřela?“

„A ty, ty,“ divil se Kačaba, „to víš, blázínku, vždyť víš, ona – chudák – zmrzla. Byla slabá, slaboučká, a když to starého strhalo ...“³⁷

Zde ovšem dochází k nečekanému zvratu v chování v Franty, které překvapuje i samotného Kačabu.

*„Je to skoro jedno, když umřela. To nic nedělá,“ a na tváři jeho objevil se dokonce úsměv!
„Vždyť já mohu...!“³⁸*

Na této ukázce vidíme, že sebevražda Franty zasáhla Kačabu více, než si byl schopen připustit. Dokonce mu i ve své promluvě říká něžněji Frantíku, do té doby mu říkal vždy jen Franto.

---

³⁵ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 40.

³⁶ Tamtéž, s. 41.

³⁷ Tamtéž, s. 44.

³⁸ Tamtéž, s. 44.

Díval se stále před sebe a hovořil: „Frantiku, to jsi mohl udělat mně? To nebylo hezké!“³⁹

- Povídka Žebrák

Po formální stránce se v této povídce začínají uplatňovat dialektismy, díky čemuž si můžeme všimnout rozdílů v promluvách postav a v promluvách vypravěče.

Na začátku se v textu se setkáváme rybáři, kteří se plaví na loďkách po řece.

„Vizeš, jaký te máš štěstí,“ oslovil plačícího kamaráda z druhé lodice, podáváje mu přes vodu ztracenou dýmku, „že je to dřevěnka, porculánka be neplovala.“⁴⁰

Podle výpovědí těchto postav v textu poznáváme, že se jedná o nějakou mimořádnou, vážnou a podle všeho i smutnou situaci. Mluvčí, který vtipkuje, je svými kamarády nepochopen, neboť se jeho vtipky shledávají nevhodnými.

„Te Šimku, nezapomeň se, nech tam drobet!“ pravil onen, který, jak se zdálo, obstarával atickou sůl nevybraného hovoru.

„No, však jste pili všichni!“ odvětil Šimek utíraje dlaní slzy s tváří rozohněných notným douškem.

„A co Vondra, nevíš, jak ten ji‘ míval rád? A víš, nebylo by to ani od kamaráda pěkné, abych mi nezavdal. Až ho najdeme, kapička ho probudí.“

Jakkoli druzi odměňovali mluvčího hlučným smíchem za vtipy ještě jalovější, tentokráte mlčeli; vtipkář pocítil osten toho mlčení, i aby zeslabil surovost, již se dopustil, máchl zahanben rukou a dodal: „Bože, ten chudák!“⁴¹

Podle výpovědi otce, který právě našel svého jediného syna utopeného, můžeme soudit, že starci záleželo více na jeho hodinkách z vojny než na jeho zesnulém synovi.

„My hodinke! Vzale mo moje cylindrůvke a potom ho hotopele!“ plakal stařec jako dítě.

„Dostal jsem je na vojně za nejlepší trefo, padesát let šle ... Zloději, vobehrále ho ...!“⁴²

- Povídka Němák

V této povídce se dialektismy uplatňují nejsilněji.

---

³⁹ Tamtéž, s. 48.

⁴⁰ Tamtéž, s. 52.

⁴¹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 54.

⁴² Tamtéž, s. 62.

Jednou z ústředních postav této povídky je Zapletalovic Maryša. Na začátku se s Maryšou podle výpovědi setkáváme jako s mladou, naivní a prostou dívkou, která chodí do města na trh prodávat fialky.

Takto reaguje její matka, když jí jde naproti do města a Maryša se vede s vojákem.

„E te jedna ohavo!“

(...)

„Te – jed–na – ta–ko–vá – ja–ká–se – za...“⁴³

Na této ukázce vidíme, jak Maryšina matka žádá svoji sousedku, která pracuje ve městě v tiskárně, zda by se u nich nenašlo místo i pro její dceru, neboť tam by byla pod sousedčíným dohledem, a nedocházelo by k incidentům s vojáky.

„Te, Barošo, debes bela tak dobrá.“

„Od menára ešce nemáme, a tatškovi říct?“

„Nechco, Barošo, nechco, máme,“ odvětila Zapletalka. *„Pánbůh zaplat,“* pokračovala suše a rázně; *kdyby se byla ještě déle ponižovala, dopomáhala by Baruši k stále větším triumfům. „Dež jsem to svy děvče posilala do města s ketečkama, tož’s nadávala, vidíš, a mělas pravdo, včera, jda ji naproti, potkala jsem jo s fajerverkrem. Chtěla jsem tě teda proset, ešle jož v drunkárni to děvčeco máte, debe ne, tož jsem tě chtěla proset ...“⁴⁴*

Zde je v Maryšině promluvě přítomna němčina, na kterou postava sousedky Baruše reaguje jako na Maryšino vychloubání. Avšak sama ve svých promluvách používá v určité míře počestěné cizí slova (fajerverkr). Ovšem musíme vzít v úvahu i možnost, že Baruše tato slova slyšela a přijala je jako běžnou součást svojí mluvy, aniž by si byla uvědomila jejich cizí původ.

„Te děvčeco, copak te si myslíš? Včel dělá tatrmánka, a včera se vede s fajerverkrem? Šak be to měle bet matička, ti be tě naleskale, trhat botke. No ešce pár kroku, a mužeš si jich nasbírat od včereška, te žd’ochance.“

„A tos bela te, Barušo, včera za nama? A proto on říkal pořád pan kadet: ‚Fralan, gem’r šněl, es kumt ane beštya ta hyntn‘ –“ odpovídala Maryša, *spíš než dokončila Baruša, tak zcela po kamarádsku.*

---

⁴³ Tamtéž, s. 68.

⁴⁴ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 79.

*„Enem si roztahuj to svó paščeko po německe, te hlésto, šak tě zande, až bodeš stát na mašině.“
vracela Baruša klidně, aniž by byla zdaleka pomýšlela na to, že je řeč Maryšina nějakou
urážkou vůči ní jako starší.⁴⁵*

Zde v promluvě Baruše je opět patrné její používání slov cizího původu.

„Deť ešče ani nevíš, ešle tě bodó pan derechtor chtět.“⁴⁶

„Tož prubuj!“⁴⁷

Ve vyprávění Maryši matce o její práci můžeme najít prvky profesionalismů, které postava Maryši pochytila v práci.

*„Hen naproti do teho šraňko ede kolo,“ vypravovala večer matce, jak o stodně na fáře, o něho
chlap; jen se hno, tož mekno sebó, až to praščí.“⁴⁸*

V promluvě ředitele tiskárny Ziemera se často vyskytují německé výrazy, kterými se odlišuje od svých dělníků. Je pravděpodobné, že cizí slova, která používá postava Baruše, pochází od ředitele.

*„Nyc nebát, děvečka! Márynka je jí, nemám recht?“ hovořil přívětivě pan ředitel. „Zprubovat
to sama včil. Tak pěkně vemout arch, taak, gebn's acht, Andrys!“ upozorňoval točiče u stroje.⁴⁹*

Promluvy pana ředitele Zimera ukazují, že se k Maryše choval poněkud nadstandardněji, než by bylo nutné.

„Zeigens her, Márynka,“ počal co nejlahodněji a prohlížel poranění.⁵⁰

Postava Maryši se po příchodu do prostředí tiskárny změní. Setkává se zde s kolektivem pracovníků, a hlavně tedy s muži, kterým se mladá Maryša zamlouvá. Maryša, která do té doby na něco takového nebyla zvyklá, se nám přestává jevit jako naivní, mladá dívenka. Stává se z ní parádivá mladá žena.

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 82.

⁴⁶ Tamtéž, s. 83.

⁴⁷ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 89.

⁴⁸ Tamtéž, s. 84.

⁴⁹ Tamtéž, s. 85.

⁵⁰ Tamtéž, s. 86.

Zeptejte se jen kteréhokoli ze sazečů, třeba Hornycha. Přimhouří oči, nakrčí nos jako sokolskou shrnovačku, až se mu „šístky“ od spánků odlepí, dobude ruku z kapsy, posune čepici v týl a řekne: „Ja Maryška? Márynka, Maryšinka, Marouš? Toto je děvče, to je, holenku, jiná! Toť!“⁵¹

Maryša se snaží zalíbit svému okolí, je ovšem dost vybíravá a s muži především koketuje. To je zřejmé z výpovědi sazeče Hornycha.

„Pěkná žába, ale kope!“⁵²

Sousedka Baruša, která Maryšu do tiskárny přivedla, velmi těžce snáší, že je s Maryšou zacházeno nadstandardně. Z její výpovědi lze vyčíst proměnu jejich vztahu v průběhu doby, po kterou Maryša pracuje v tiskárně.

Každému, kdo chtěl slyšet, vyprávěla: „Ja, pěkně ho mašine – v kanceláři je, přes to chvíli, aby temo starymo kočáló (kocouru) nebylo teskno. O mašino ani nezavadí a dež, tož oka z ní nepostí, i forhaněk de na strano. Lepit' kolke, to je nenechá ani za pečenyho žida. Pro boha (Baruša sklonila hlavu v úctě a odmlčela se: byl–li při tom její otec, zbožně pozdvihl čepici) – pro boha, lidičke, deť já to mosím odělat šechno sama. Každé deň štrnást set, někdy dva tésice kolků protáhnóť paščekó (ústy) – je to maličkost? A dež přende sobota, dostane na dlaň štere rensky a já shrábnó tře.“⁵³

Druhou ústřední postavou je, jak vypovídá i název povídky, Němák. Jeho promluvy jsou vzhledem k jeho postižení velmi specifické, neboť jde o proud vědomí či vnitřní monolog.

„Hle, jak je to směšné,“ přemítal Němák.⁵⁴

„Je to dítě, dítě je to,“ opakoval stále jakýsi hlas v jeho nitru.⁵⁵

V tomto typu narativu vstupuje do hry i typ vypravěče, který má přístup k Němákovu nitru.

Trvalo to jen vteřinu, ale Němákovi zdálo se, že temné oči její z něho sají, že stravují něco v jeho prsou, že probodají jej, od jeho zatvrzelosti jako by odpadla váha, která jej poslední týdny tížila; oči ty pohlížely tak vážně, vyčítavě a chlácholivě! Zachtělo se mu pokračování toho pohledu.⁵⁶

---

⁵¹ Tamtéž, s. 100.

⁵² Tamtéž, s. 102.

⁵³ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 103.

⁵⁴ Tamtéž, s. 110.

⁵⁵ Tamtéž, s. 162.

⁵⁶ Tamtéž, s. 117.

3.2.2. Jednání postav

Jednání postav je způsob nepřímé charakterizace, který také pomáhá skrze činy a chování pochopit nebo konstruovat určité povahové rysy postavy. Informace v textu nás mohou odkazovat k vlastnostem, postojům či citům a vztahům. Nejsou však vždy uvedeny implicitně, záleží tedy opět na čtenářské rekonstrukci.⁵⁷ Shlomith Rimmon–Kenanová dělí ve své knize jednání postav na jednorázové a na opakované, obvyklé. Jednorázové činy vedou k větší dynamičnosti postavy, opakované zase naopak evokují staticnost. Oba dva typy jednání se dále mohou dělit na uskutečněné, neuskutečněné nebo zamýšlené. Při hodnocení jednání postav jsme nuceni klást si otázky, například jestli postava jedná racionálně, či iracionálně, v čí prospěch jedná, zda je aktivní, či pasivní, zde se jednání odehrává v mysli postavy, nebo se skutečně promítá do fikčního světa či jestli chování postavy koresponduje s tím, co si postava myslí.⁵⁸

V této kapitole ukážu, jak mohou být postavy charakterizovány svým jednáním.

- Povídka Na valech

Na následující ukázce vidíme zaměstnání postavy Josefa. Dalo by se říci, že když svou práci vykonává pečlivě, že mu na ní záleží a že jí má možná dokonce rád.

*Sedí u okna a pečlivě hojí spousty, jež způsobila třínožka mistra Kabourka na spodkách téhož počestného umělce.*⁵⁹

Postava Pepičky se zdá být naivní, ale v jejím chování a přístupu k Josefovi vidíme, že si byla vědoma své krásy, a věděla, jak na Josefa co nejlépe a nejvíce zapůsobit.

*Poděprela se lokty na prkno na okně celým tělem tak na píď vzdálenost od Josefa. Veselí z obličejů jejího zářící nemírnilo palčivost jejích očí. Dívala se na Josefa tak zpřímá, až tvrdě, a smála se pořád.*⁶⁰

Zde můžeme usuzovat, že Josef byl patrně stydlivý a chování Pepičky ho uvádělo do rozpaků. Věci, které pak z nervozity dělal, ještě více nahrávaly Pepičce.

---

⁵⁷ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 67.

⁵⁸ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 68.

⁵⁹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 11.

⁶⁰ Tamtéž, s. 14.

V bezedných rozpacích uchopil veliké nůžky a zastříhl jimi do prkénka před sebou. Tomu se teprve hodně smála.⁶¹

Z prvního setkání Josefa a Pepičky, kterému jsme byli v textu svědky, se časem stala věc opakovaná, každodenní. Můžeme tedy sledovat přerod z neočekávané události na, dalo by se říci, rituální činnost.

Posléze přicházela Pepička každý den k oknu, ale vždy na krátkou chvíli.⁶²

Ačkoliv se Josef v textu jeví jako silný a statný, musíme si všimnout detailů, které nám ukazují, že ho něco trápí. Nebo že se bojí dát najevo své pocity, patrně proto, aby se vyhnul zklamání.

Smál se tomu, ale ne obličejem, jen tak v mysli se smál.⁶³

Josef, vysloužilý voják, se pochopitelně chtěl pochlubit svojí medailí za statečnost na vojně. Netušil ovšem, že toto rozhodnutí bude později klíčové. Jak totiž Pepička medaili viděla, začala ji zkoumat. Medaile ovšem nebyla přišita k Josefovu kabátu pečlivě, takže na rukávu nevydržela moc dlouho a spadla na zem. Když se pro ni Pepička shýbla, viděla, že Josef nemá nohy. Přišel o ně totiž na vojně, za což měl právě i onu medaili.

Sáhl zbystrá do přístolku a vyňal odtud lesklý, stříbrný peníz, medaili, jakou dostávají vojáci za statečnost. Jen se mi mihla mezi prsty a hned byla dvojím trhnutím ruky po levé straně kabátu přišita. Stkvěla se. Ale přece ji Josef zakryl loktem.⁶⁴

Ačkoli se Josef snažil mluvit a jednat statečně a nedávat svou bolest najevo, přihodilo se mu, co je obvyklé, totiž že v mezních situacích dochází ke stavu, kdy nás naše vlastní tělo zradí. Vyjde pak najevo, co skutečně cítíme, což je patrné na Josefově příkladu. I přesto, že se snažil, nakonec svou bolest zamaskovat nedokázal. Jeho slza na konci vypravování prozradila, jak moc se ho tato událost dotknula.

Vypravoval klidně, ba skoro vesele tu nejbolestivější kapitolu ze svého života, ačkoliv jsem v té tklivé veselosti shledal, že proň ukrutnějším bylo to zavržení, než ztráta nohou, ba i ten zamýšlený podvod; ale k poslední zachvěly se mu mohutné kníry, a cože to bylo, co se zatřpytilo a zaperlilo, a co setřel rukávem mého vlastního kabátu – ?⁶⁵

---

⁶¹ Tamtéž, s. 14.

⁶² Tamtéž, s. 16.

⁶³ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 16.

⁶⁴ Tamtéž, s. 17.

⁶⁵ Tamtéž, s. 20.

- Povídka Frantův román

Postava Franty je od počátku poznamenána tím, že Franta patřil už odmala mezi mentálně zaostalé. Jeho jednoduchost se tedy promítá do většiny jeho činů. Zde vidíme, jak Franta přistupoval ke školní docházce.

Franta nevšímaje sobě, že ostatní ještě seděli, zdvihl se, navinul motouzek tabulky, jediného svého „náčini“ školního, na knoflík u kabátu, a jediný volným, kolísavým krokem kráčel domů k vodvařovům.⁶⁶

Z ukázky vyplývá, že Franta ve škole žádnou prospěšnou činnost nevyvíjel, ale školu navštěvoval po tři roky. Můžeme říci, že to byla činnost, kterou opakovaně tři roky dělal, a že to byla víceméně jediná stálá činnost v jeho dosavadním životě, jež mu dávala pevný řád.

Tak Franta prospal asi tři léta v téže třídě, prospívaje pramálo na duchu, ale tím více na těle, až v žití jeho udála se osudná změna.⁶⁷

Na této ukázce vidíme, jak jedno Frantovo rozhodnutí a následující čin zásadně jeho život ovlivnilo. Když Franta z rozčilení odhodil kámen, viděli ho přitom městští zastupitelé a rozhodli, že už dále nebude chodit do školy a že si bude na svůj chléb vydělávat. A přiřadili ho jako pomocnou sílu právě ke Kačabovi, který byl v dnešní terminologii pracovníkem městských technických služeb.

Franta tudy kráčel, ulamuje si v kapse s krajíce chleba. Do toho svého zamilovaného zaměstnání zahloubán, ani nepozoroval veliký kámen na cestě. Dřív ho užívali na radnici za závaží nad sto let, teď, když zavedeny nové váhy, vyhoštěn za dlouholeté služby na ulici. Franta narazil se do bosé nohy. Rozhorlen, skákaje o jedné, uchopil kámen a mrštil jím asi deset kroků od sebe.⁶⁸

Z následujícího gesta, které Kačaba udělal, je patrné, že byl rád za společníka, jakým byl Franta. S Kačabou se v textu seznamujeme ve chvíli, kdy sám bydlí v obecní chalupě a pracuje jako pomocná síla všude, kde je ho potřeba. Uzavírá se před světem a pod maskou protivy nejspíše maskuje pocit osamělosti. Není divu, že tyto dvě opuštěné duše pojí silné pouto.

Sňal svou čepici, pangrotku, a posadil ji Frantovi na ohromnou hlavu. Potom pozoroval svého přítele s jakýmsi hnutím. Sám si vzal zimní čepici, ozdobenou opelichaným beránkem, ze skříně,

---

⁶⁶ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 25.

⁶⁷ Tamtéž, s. 25.

⁶⁸ Tamtéž, s. 26.

již tvořil výklenek ve zdi s dvířkami na závěrku. Čepice stala se prvním pojídem, které sdružilo tyto dvě opuštěné duše.⁶⁹

Jak jsem výše nastínila, Franta chodil do školy pouhé tři roky a nebyl nijak zvlášť nadaným žákem, jistě i v závislosti na svém duševním stavu. Avšak nelze mu upřít, že ať dělal cokoli, vždy vynakládal veškeré své úsilí a opravdu se snažil. Zde vidíme, jak se Franta podepisuje na zeď pokoje, kde společně s Kačabou přespával.

Psal dále tímž způsobem, jenže mu pomůckou byla teď ruka pravé. F r a n t i š e k zastkvělo se na stěně. Franta podíval se ještě na zbývající malík pravé ruky a napsal bez rozmyšlení v jednom tahu: Z o u z a.⁷⁰

Z následující ukázky textu můžeme vyčíst Frantův symbolický přerod ze školáka na dospívajícího chlapce. Vidíme, jak roztěkaně Franta jedná, když se ocitne v nějaké situaci, která mu není příjemná. Takto reagoval na Kačabovo napomenutí.

Zaražen přísným proudem řeči Franta počal kvapně rozvíjeti motouzek tabulky, až střepina břidlice z dřevěného rámu vylítla a na čtyři kusy se rozrazila. Směšný byl jeho chvat, ale ještě směšnější pohled na rozbitou břidlici. Snad teprve nyní chápal nad troskami svého školáctví důležitou změnu, které se s ním udála.⁷¹

Navzdory proměně ze školáka v dospělého mladíka si Franta zachovává dětskou duši. I v jeho jednání nalézáme stále patrné stopy dětinskosti až dětskosti. Ta se překvapivě neprojevuje v zásadních událostech. Můžeme ji najít spíše v každodenních, obyčejných situacích.

Obdivoval se vždy tomu moudrému muži, jenž tak souměrně dovedl rozestavit hromádky smetí, a bývalo mu líto, když je ve svém vozíku odvážel. A dnes – on sám! Mrskl okem po březovém koštěti ve vozíku, tom větším.⁷²

Jak jsme výše zmínili, v krajních situacích se Franta překvapivě nechoval dětinsky. Na následující ukázce vidíme, jak společně s Kačabou reagovali na požár ve městě. Společnými silami a spoluprací dokázali zachránit obyvatele domu, který se znenadání ocitl v plamenech. Můžeme jen odhadovat, do jaké míry celou spoluprací řídil Kačaba, a zda se Franta nechoval takto racionálněji pouze díky vlivu a přítomnosti Kačaby.

---

⁶⁹ Tamtéž, s. 28.

⁷⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 29.

⁷¹ Tamtéž, s. 30.

⁷² Tamtéž, s. 31.

Tu zprostřed křiku, lomozu, běhání a potácení se vyrazili do osvětleného půlkruhu Kačaba s Frantou. Na mohutném špalku, jež byli přivlekli, stál Franta rukama zapřen do prkenné stěny, tělo jeho bylo sloupem, na němž stál dlouhý Kačaba, napjat jako struna, a ve vztyčených rukách zatřepetal se mu děcko.⁷³

Na jednání starého slepého žebráka vidíme, jak reagoval na křivdu od svých druhů žebráků, kteří se proti němu spikli a poslali ho z města pryč. Žebrák si šel stěžovat své zesnulé manželce. Vyrozumíme rovněž, že společnost mu dělala jeho dcerka, na kterou se v tu chvíli vůbec neohlížel.

A zahanbený, slepý žebrák šoural se do nejzazšího kouta, kde pod ořeším byl skrovný růvek jeho nebožky. Tu spíše padl než usedl; zahloubal se ve své trudné myšlenky. Anička udělala s pláčem do tenké příkrývky sněhové tři křížky a osedla podle otce na trávu. Pozorovala s úzkostí jeho rozechvělou tvář.⁷⁴

Na základě této ukázky vidíme, že povolání, které Kačaba s Frantou vykonávali, mělo přesný rozvrh den po dni. Dalo by se říci, že jejich životu dávalo určitý řád. Jejich práce tvořila linii, podle níž se každý jejich den odvíjel.

Dnes, když se probudil, mžikem vtáhl své dlouhé, až na holou podlahu vyčnívající nohy pod příkrývku. Záblo to pronikavě. Otočil se zvolna hlavou k okénku; bylo jíním až srstnaté. A dnes pátek! Sekat dříví v pivovaře!⁷⁵

Zde si opět vidíme rituálnost jejich činnosti, jež měla řád, který se nemění.

Ten celý den, jako vždy v pátek, Franta i Kačaba sekali dříví v pivovaře.⁷⁶

Smrt žebráka a spíše jeho dcery Frantu hluboce zasáhla. Můžeme se o tom přesvědčit na následující ukázce, z níž je zřejmé, že se najednou řád jejich činnosti mění, je narušen.

Proti obyčejí Kačaba musil Frantovi povoliti, aby nesl vzadu, chtěl míti Aničku před sebou.⁷⁷

Můžeme se domnívat, že tato další tragická událost byla tak zásadní, že onen řád, který jsme si nastínili výše, rozbila. Činnost, která byla linií života, neexistuje.

---

⁷³ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 34.

⁷⁴ Tamtéž, s. 41.

⁷⁵ Tamtéž, s. 42.

⁷⁶ Tamtéž, s. 45.

⁷⁷ Tamtéž, s. 45.

Po Frantově pohřbu nemohli dostat Kačabu do práce celý týden. Seděl v některé kořalně a ačkoli nebyl žádný piják, strávil značné množství lihovin, aniž se opil.⁷⁸

Postava Kačaby nám v narativu končí podobně, jako začíná. Z jeho jednání usuzujeme, že ho smrt Franty zasáhla. Uzavírá se před světem, s čímž povolání ponocného konvenuje.

Když přišla sobota, čistě zametl náměstí a šel k panu doktorovi purkmistrovi. Po chvíli vyšel z kanceláře ponocný. Měl také na uprázdněné místo největší naději. Od toho času málokdo viděl Kačabu.⁷⁹

- Povídka Žebrák

Jak už můžeme vyčíst z textu samotného, činnost rybářů je zde prezentována jako nepochopitelná, namáhavá. Již podle této prezentace si čtenář může konstruovat tyto rybáře jako silné a odvážné jedince, kteří vykonávají práci, již by ostatní možná ani nezvládli. Podle popisu není jasné, o jakou konkrétní činnost jde.

Tím méně pochopitelnou byla práce rybářů ve dvou širokých lodicích, jež řídili jenom s naložením všech sil, pracně si pomáhající lanem, přes rameno řeky jako struna napjatým. V každé lodici po dvou, jeden z nich nespouštěl ruky s napjatého provazu a druhý lovil hákem korkové plaváky veliké rybářské sítě napříč celé řeky roztažené, síť vytahovali do člunu. Byla to práce namáhavá, a lidé ti konali ji s patrnou nechutí.⁸⁰

Až po chvíli se v textu dostaneme k popisu, která nám činnost osvětlí. Rybáři nevykonávají žádnou běžnou práci, neloví ryby. Loví v řece mrtvolu, patrně svého kamaráda. Nyní je pochopitelné, proč tuto činnost lidé vykonávají s odporem. Dokud nikoho nenajdou, je zde vždy alespoň nepatrné množství naděje, že určitá osoba ještě žije. Jakmile se však tělo ve vodě zachytí o hák, je veškerým nadějším konec.

Pak ponořil svůj hák zvolna do vody. Sotva však dotkl se koncem jeho dna řečiště, zachvěl se na celém těle a zůstal nahnut nad hladinou, jako kdyby dostal ránu. Tvář jeho prozrazujíc prudké leknutí zbledla a oči tonoucí v úzkostech obrátili se po druzích smutné práce. Rybáři pohlédli na sebe s významným porozuměním a srazily obě lodky dohromady. Okamžik ten změnil náhle celou scénu.⁸¹

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 48.

⁷⁹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 48.

⁸⁰ Tamtéž, s. 51.

⁸¹ Tamtéž, s. 55.

Na následující ukázce žena gestikuluje na dítě, aby nemluvalo a nehýbalo se. V jejím jednání můžeme spatřovat jakousi naléhavost. K okraji řeky totiž zrovna dorazil slepec s malým chlapcem, který ho vedl. Slepec byl otcem utopeného muže a žena jeho manželka, která se snažila, aby se slepec tuto informací nedozvěděl takto bezprostředně.

*Objevení starce zaujalo patrně její všechnu mysl. Vztyčeným prstem hrozí děcku, druhou ruku klade na ústa: ani se nehýbej!*⁸²

Na její gesta ovšem zareagovali všichni účastníci, takže se kolem řeky rozprostřelo ticho, které slepce přimělo vydat se k břehu. Slepec evidentně pochopil, že se u řeky cosi odehrává, a vzhledem ke svému handicapu byl rozhořčený, když s ním nikdo nekomunikoval, nepopsal mu, co se stalo.

*Slepý vydal se na cestu sám, zrovna zuřivě mrskaje holí do houštin narostlých až k samé řece.*⁸³

Na reakci otce, který právě našel svého syna utopeného, není nic překvapivého. Jde určitě o jeden z nejbolestivějších okamžiků, které se v životě mohou stát, a tato zkušenost jistě otřese celým dosavadním životem.

*Stařec zakrývající mrtvolu tělem vyrážel z vetších prsou slova oné děsné řeči, pro niž není ještě gramatiky ani písmen, která sluch lidský rozdírá tím více, čím tišší je, nečleněné řeči, v níž dorozumí se celé lidstvo – passlingua bolesti!*⁸⁴

Podle ukázky slepcovo žal není tak pochopitelný, jak se nám mohlo v první chvíli zdát. Zjišťujeme, že slepec více oplakával hodinky, které jeho syn nosil a které slepec dostal kdysi na vojně. Plakal, protože tyto hodinky na synově mrtvole nenašel. Když mu je podal četník, jeho bol zmizel. Tímto nepochopitelným jednáním slepec pozbývá část své lidskosti.

*Ze slepého žebráka tím okamžikem, jak mu četník položil na dlaň hodinky, u nichž kapalo, spadla všechna tragičnost, ale jeho bída lidská vyrostla giganticky. Hodinky – a syn! Ten jeho smutek po nich a ukojení jeho, rázem to smířilo jeho osud, děsný osud... Místo lítosti všichni jsme dostali naň zlost.*⁸⁵

---

⁸² ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 59.

⁸³ Tamtéž, s. 60.

⁸⁴ Tamtéž, s. 61.

⁸⁵ Tamtéž, s. 63.

- Povídka Němák

V následující ukázce můžeme vidět reakci matky, která přistihla svou dceru na cestě domů z trhu v doprovodu vojáka. Maryša žila jen se svou matkou, otce neznala. Možná k takovéto reakci její matku vedl strach, aby se Maryša nestala mladou svobodnou matkou, jakou byla ona.

Chytila plnými ústy po vzduchu a ve dvou vteřinách dostihla mstící matka dvěma notnými poličky tváří své dcery. Kadet postavil se jako sosna, tak to plesklo. Zapletalka měla vypočítáno než na jednu, ale když ucítila, že tvář děvčete rozčilením plane, naměřila i na druhou, důkladnější.⁸⁶

Ať již bylo motivem Maryšiny matky cokoli, její jednání nebylo bezhlavé. I v takto vypjaté situaci se dokázala soustředit na věci, které považovala za důležité.

Vždyť mysl její při tom zajímala se obnosem měděných peněz v košíku, jež utržila Maryška v městě, kdež co den prodávala – fialky.⁸⁷

Ovšem matčina reakce nebyla neobvyklá, u Maryšinych vrstevnic byla tato událost brána symbolicky jako přerod z dítěte na mladou dívku.

Vypadalo a vykládalo se to tak, jako by matka z „dobré“ rodiny uvedla dcerku svou po prvé do plesu. Přemnohá z družek Maryščiných totiž odbyla si s matkou svou takovou lázeň poličkuv a údercův, a řeklo-li se o některé: „Ja, což ta! Ta jož bela pro vojáka bita!“ jest to v Novosadech, blízkých městu, v němž nachází se značná posádka, spíše označením jistého stupně dospělosti, než cokoli jiného.⁸⁸

Starý Michal, soused Zapletalů a otec Baruše, je v textu prezentován jako zbožná osoba a mírný, rozvážený člověk. Koresponduje s tím i jeho jednání, protože veškeré jeho činy jsou v souladu s jeho vírou.

Nebyly-li cesty Michalovy všechny všude spravedlivy, byly jimi čtyři jeho řádné a nepočítané mimořádné pouti v roce, vykonané na „Svatý Kopeček“, kamž vodil věrné duše novosadské a sousedních dědin jakožto „starší bratr“⁸⁹.

V této povídce je práce postav důležitá, jedná se o činnost, kterou vykonávají v průběhu celého vyprávění. Následující ukázka dokumentuje Maryšinu práci v tiskárně. Seznamujeme se s

---

⁸⁶ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 68.

⁸⁷ Tamtéž, s. 69.

⁸⁸ Tamtéž, s. 70.

⁸⁹ Tamtéž, s. 77.

konkrétní činností, kterou vykonávala. Byť se její práce nejeví jako náročná, je potřeba určitá manuální zručnost, obratnost a neustálá pozornost.

Maryša pevně přidržovala arch prsty k válci, ale jak Andrys kolem hnul, točila se s děvčetem celá tiskárna, nohy na stupátku klesaly pod ní a byla by snad omdlela, kdyby ji nebyla náhlá palčivá bolest rozčilila. Kovový zahnutý plátek hrabice, který zatíná se do papíru, zachytl za prst a hned visel z něho kousek kůže jako hadýrek.⁹⁰

Oproti tomu práce staré Baruše nevyžadovala tolik zručnosti a pozornosti, i když šikovností se práce stávala systematictější a rychlejší. Vidíme tedy, jak rozdílené činnosti postavy Baruše a Maryša vykonávaly.

Ze škatule, plné nastříhaných známek, brala po dvou, kladla je do úst a navlhčovala jazyk tak, že jedna známka zůstala vždy na jazyku, zatím co druhá rázným přioplácnutím utkvěla na cípu archu, vypuštěného zpod palce dělnice.⁹¹

Maryša si na novou činnost zvykla velmi rychle. Z následující ukázky se dozvídáme, jakým způsobem se seznamuje s postavou Němáka, který pracoval v tiskárně jako sazeč.

S takovou chutí, jaké dodává jenom opravdové odhodlání k práci, chopila se balíku papíru a rychle otočila se s ním ku protějšímu regálu. V tom okamžiku zanesena byla přívalem drobných kousků kovu, jež vytryskly jí na ruce, chřestily na šatech a dopadaly jako kroupy na podlahu.⁹²

S postavou Němáka se v narativu seznamujeme, když po střetu s Maryšou sbírá svou zničenou sazbu. Díky němu vidíme další činnost, která je v tiskárně vykonávána. Jeho práce se od všech liší také kvůli jeho postižení – je hluchoněmý.

Hluchoněmý sazeč kleče sbíral svoji rozmetenou sazbu, práce celého půldne byla zničena.⁹³

Ačkoli se svůj zájem můžeme snažit maskovat, náš způsob jednání okolí přesvědčí o opaku. Čím více se snažíme něco tajit, tím spíše se to po odhalení stane naší slabinou.

Tak dlouho a tak často pohlížel ubožák k Maryši, otáčející se mezi svými archy anebo kladoucí na stroji, až šťastně přiletěla papírová bomba Hornychova.⁹⁴

---

⁹⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 85.

⁹¹ Tamtéž, s. 89.

⁹² Tamtéž, s. 90.

⁹³ Tamtéž, s. 91.

⁹⁴ Tamtéž, s. 109

Němák, jakožto hluchoněmý, využíval k dorozumívání a porozumění řeč těla. Často pro něj funkci slov zastávala určitá gesta. A jak je známo, některé gesto, bez slovního doprovodu, má silnější účinek, než by mohlo být zamýšleno. Toto si možná častokrát slyšící člověk neuvědomí a nevědomky tak hluchoněmemu vysílá mnohem silnější signály.

...viděl jak Maryša spráskla nad ním ruce a výraz nejvyššího údivu ve tváři její jako vražen do jeho očí tkvěl před ním.⁹⁵

Pravidelnost v jednání a opakování činů má určitou výpovědní hodnotu. Ještě cennější se ovšem jeví moment, kdy se tato pravidelnost zastaví, kdy celý tento cyklus kvůli nějakému podnětu ztratí svou uzavřenost. Ne vždy je tato změna zřejmá okolí, často si jí povšimnou pouze blízké osoby. V případě postavy Němáka byla nejbližší postavou jeho matka.

Připlížila se ke dveřím jeho komůrky a okénkem pozorovala jeho počínání; když viděla, že nad svým „Věčným světlem“ – Němák čítal jenom staré ročníky „Věčného světla“ – pohlíží do neurčita, aniž by vyšel na zahradu, když mezi květinami, pro něž měl výhradní zálibu, trávil letní večery – věděla, že není ve své míře.⁹⁶

Naše jednání nemusí mít dopad pouze na nás samotné, ale častokrát ovlivní i lidi v našem okolí. A může se stát, že na jednání, někdy i nejednání, doplatí ostatní lidé nedozírnými následky. Vidíme zde, že postižení naší postavy Němáka není bezpříčinné.

Na takové vnučátko by dávala lepší pozor, než na Františka ubohého; za krutého mrazu přinesli tehdež dítě půldruhaleté z řeky, než je donesli do světnice, voda v ouškách zmrzla ...⁹⁷

Maryšino chování koresponduje s chováním ostatních lidí v tiskárně. Ve snaze zapadnout do kolektivu k Němákovi přistupuje jako k objektu žetrů. Takto účelové chování nám ukazuje postavu Maryši jako nedospělou, závislou osobu bez vlastního názoru.

V netrpělivém návalu jejím nahnula se a mžikovým pohybem vstrčila papíry Němákovi právě pod nos a mrštně odskočila za nejbližší pilíř.⁹⁸

Postava Němáka je v textu různě podrobována nepřiměřenému jednání svých spolupracovníků a posléze i Maryši. I přes to Němák neztrácí svůj klid. Avšak vidíme, že se ho obzvláště Maryšino chování dotklo.

---

⁹⁵ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 112.

⁹⁶ Tamtéž, s. 121.

⁹⁷ Tamtéž, s. 123.

⁹⁸ Tamtéž, s. 135.

*Musela se až zasmát, jak se ulekl, a vskutku, Němák byl ohromen. Řádky korektur zmátly se mu před očima v černý chuchval, ruce se mu chvěly a to ne tak z leknutí, jako z palčivé jakés bolesti, jako z poznání nenahraditelné ztráty.*⁹⁹

Němák na útoky reaguje přiměřeně. Jeho pláč je tragickým vyústěním žertů, které jsou na jeho osobu neustále mířeny. Svým pláčem nám ukazuje bolest z neporozumění, je důkazem jeho citlivého nitra.

*Němák ležel na pultě, tvář maje pohříženou v rukou, jeho světlá, zkadeřená hlava chvěla se a mohutná ramena se třásla, štkal a štkal.*¹⁰⁰

Postava Baruše je v textu prezentována jako nábožná, pracovitá a následkem toho hrbatá starší žena. Byla to ona, kdo dovedl Maryšu do tiskárny. Ta ihned získala lepší pozici než sama Baruša, která v tiskárně pracuje roky. Svým chováním se snaží řediteli tiskárny zavděčit. Její jednání bychom mohli hodnotit negativně, když ovšem vezmeme v úvahu celou postavu Baruše, zdá se nám její chování spíše tragikomické.

*Tu přišel okamžik Barušin, Již od chvíle hmatem počítala docházející rys papíru na stroji, ale když vložila do hrabice poslední arch, seskočila se stupátka a chopila se za límec kabátu páně Ziemerova, na hřbetě křížem přeloženého, zatím co jí srdce úzkostí usedalo, ubohému hrbálu.*¹⁰¹

Z jednání pana ředitele Ziemera vidíme, že jde o sobeckého muže, který zcela zřetelně dává najevo svou moc. Jedná bezmyšlenkovitě, spontánně a nepomýšlí na důsledky. V následující ukázce je k dravci přirovnán tiskařský stroj, který Maryše roztrhne halenku. Dala by se k němu přirovnat i postava pana ředitele.

*Vtom, jako kdyby mu někdo zasadil ránu do zad, vypadl vpřed, popadl Maryšu za ruku a stáhl ji mocně k sobě přes stroj. Zub hrabice zařal se do založeného rukávu Maryšina právě v záloktí. Roztrhl kazajku ve dvě a polovičku její stroj pohltil jako opravdový dravec.*¹⁰²

I přes všechny útrapy, které mu Maryša učinila, je Němák ochotný jí pomoci. V kritické situaci se zachová jako hrdina.

*V tom okamžiku uchvátil z hromady natištěných plakátů jeden a zabalil do něho celou štíhlou postavu Maryšinu.*¹⁰³

---

⁹⁹ Tamtéž, s. 135.

¹⁰⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 139.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 144.

¹⁰² Tamtéž, s. 146.

¹⁰³ Tamtéž, s. 146.

Naopak ředitel Zeimer, který svým jednáním celou tuto situaci způsobil, reaguje opět sobecky, čím potvrzuje domněnku, kterou jsme si výše nastínili.

Pan Ziemer postál, hleděl chvíli do prázdna s otevřenými ústy a odešel do dvé skleněné skryše.¹⁰⁴

Ačkoli jsem výše tvrdila, že Němák útoky snáší, zde nastává obrat. Němák učinil rozhodnutí a podal v tiskárně výpověď. Jde o zásadní rozhodnutí. Ukončuje jím práci v tiskárně, kterou jsme označili za klíčovou pro celý text. Takže jde opět o moment narušení určitého řádu.

Ano, Němák už nebyl sazečem „Věčného světla“. Včera se rozhodl při výplatě. Vlastně už po poledni, kdy si přečetl Maryšin lístek; ba už i dříve, už ani neví kdy.¹⁰⁵

Postava Němáka se snažila zapadnout mezi normální lidi. Vyrazil tedy na kopec za městem, kam byl organizován výlet. Byl zde bohatý program, k němuž patřilo i divadlo. Bohužel pro Němáka bylo velice těžké sžít se s tímto prostředím, pochopit děj hry, která je založená na dialozích. A když konečně děj pochopil a zasmál se, lidem okolo se stejně nepřiblížil. Opět nezapadl, protože jeho smích přišel ve chvíli, kdy se ostatní lidé nesmáli.

Zasmál se od srdce a hodně hlasitě proti zvyku nešťastníků jeho druhu. Jako na povel obrátilo se všechno po Němákovi a nový bujný záchvat veselí rozjařil celou společnost.¹⁰⁶

Opětované vyčlenění z kolektivu bylo pro Němáka těžko pochopitelné. Snažil se svým chováním zařadit mezi ostatní, avšak každý jeho pokus dříve či později skončil nezdarem.

František Tichý byl už dosti starý hoch, ale tu v houštině překvapil jej těžký bol, že se mu až v srdci krev stavěla; drn vypil mnohou hořkou slzu jeho.¹⁰⁷

Cestou domů spatří ředitele Ziemera a kolegu sazeče Hornycha, jak se v tiskárně chystají zneužít Maryšu. V kritické situaci začíná jednat stejně, jako jsme popsali výše. Zapomene na všechna příkoří, které mu Maryša činila, a zachrání jí před jejími trapiteli.

Tu počala Němákova svalnatá pravice pracovati jako kladivo. Jediným mávnutím jejím odlétl pan Ziemer tak daleko, že lampa na stole, do něhož vrazil, se překotila. V jejím skomírajícím světle namátl se Němákovi mezi dveřmi Hornych. V bezcitném vzteku rozpráhl se k drtivé ráně.

---

¹⁰⁴ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 146.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 149.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 155.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 156.

Horných nakrčil se a nastavil ruku jako k obraně, v hrsti zalesklo se mu cosi. Krátký nožik, s koncem hrotitým jako na dýce, sloužící k seřezávání papíru, zajel němému do dlaně.¹⁰⁸

Zde ukazují, jak se Němákovo jednání proměňuje. Nenadálý pocit převahy vyvolává jednání, kterému u něj nejsme zvyklí. Němák po vyhraném souboji získává konečně sebevědomí a uvědomuje si, že to není on, kdo je závislý. Nicméně jak v následující ukázce vidíme, jeho nově získané sebevědomí je takové, jaké životem zkoušený Němák potřeboval.

V tomto rozbouření uzdalo se mu najednou, že děvče, tisknouce se mocně k jeho rameni, není této opory hodno. Pouhým hnutím vyprostil svůj loket z jejího objetí a teprve teď byl v plném požitku svého vítězství. Maryša chytla se však jeho kabátu a Němákovi nedostávalo se srdnatosti, vytrhnouti se jí.¹⁰⁹

Na následující ukázce vidíme, že Maryša pochopila, že ji onu noc Němák zachránil. Její chování vůči němu se mění, slzy prozrazují bolest a ukazují její lidskost.

Němák bezděky se ohlédl a před ním stojí Maryša! Němák jen vydechl a pohlíží na ji jako na přízrak. Stojí tu prostinká, zastíňujíc mu slunce zapadající, zlato hraje jí v havraních vlasech. Čisté, nevinné dětské oči, dlouhými řasami přestřené, bojí se pozvednouti. – Tu náhlý krok a Maryša drží jeho pravici, otáčí ji na dlaň, navrch a ručejem horkých slz ji smáčí. Němák cítí, jak se její ruce chvějí, cítí horkou slzu, a než se nadál i on i Maryša, drží ji ve svém náručí.¹¹⁰

3.2.3. Vzhled postav

Fyziognomie a oblečení jsou také důležitou složkou charakterizace postavy. Vzhled bývá často vyjadřován popisem a pomáhá nám při identifikaci jednotlivých postav tím, že každou postavu nějakým způsobem vymezuje vůči jejímu okolí. Do tohoto způsobu nepřímé charakterizace zapojujeme kromě literárních i mimoliterární konvence, což nám umožňuje interpretaci některých povahových rysů postavy.¹¹¹ Při posuzování vzhledu musíme brát v potaz, zda se jedná o prvky, které je postava schopna změnit (oblečení, účes), či o prvky, se kterými postava není schopna nic udělat (výška, barva očí, tvar hlavy apod.).

---

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 161.

¹⁰⁹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 162.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 165.

¹¹¹ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 66.

V povídkách Karla Matěje Čapka – Choda si můžeme všimnout, že vzhled hraje při charakterizaci jeho postav poměrně důležitou roli.

- Povídka Na valech

V této povídce je popsán vzhled pouze u dvojice Josef a Pepička. Na základě nadcházejícího popisu z textu je čtenář schopen postavu Josefa alespoň částečně konstruovat. Jde ovšem o velmi obecný popis, který by mohl sedět na více osob. Větší konkrétnost popisu postavě Josefa není věnována.

Hned na první pohled jeví se nesrovnalost jeho zevnějšku a zaměstnání. Tak nevypadá krejčí. Jest zrovna k smíchu, jak drží v těch svalnatých, vazovitých, vyhrnutých rukách rozedrané spodky, a špatně sluší jehla jeho rozložitým prstům, tomu rusému plnovousu, tomu vypouklému čelu, na němž zvolna mizejí shýbnutím naběhlé žíly.¹¹²

Josef byl popsán celý, postava Pepičky je popsána v obličejí. Její popis pochází od Josefa, musíme tedy počítat se subjektivním zabarvením, které se zde nachází. Stejně jako u postavy Josefa, tak i postavě Pepičky není věnován podrobnější popis.

Josef se sice dívá na domek, ale předobře vidí dvě jiskry v černých očích, pod nimiž dmou se ruměné tváře a úží se rozkošné, horlivě do ohně dmyhající rtíky jako do prsténku z pouti. Ruměné tváře, jiskrné oči a rozkošné rtíky má Nepomukovic Pepička, a Josef bezpečně ví, že ona ten oheň rozdělává.¹¹³

- Povídka Frantův román

Podle následujícího popisu je čtenář schopen zkonstruovat si obraz postavy Kačaby. Tento popis je poněkud konkrétnější, než byly popisy v předchozí povídce. Díky porovnání se také dostává prvotní informace o vzhledu Franty.

Kačaba byl velikáš, olbřím, tyčka. Příroda nevzala na něj sice o nic více hmoty než na Frantu, ale spletla si rozměry, šířka a výška jeho byla v obráceném poměru.¹¹⁴

Kačaba byl přesně vyslovená zásada lomeného oblouku. Šišatá hlava, špičatá brada, trčící nos, potupně zakřivená ústa, srostlé obočí.¹¹⁵

---

¹¹² ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 12.

¹¹³ Tamtéž, s. 12.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 22.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 22.

Zde je postava Franty popsána o něco více. Kromě popisu jeho vzhledu se dokonce dovídáme informace o jeho přibližném věku. Navíc podle popisu jeho oblečení můžeme usuzovat i sociálním prostředí, v němž se pohybuje.

Před ním ležel člověk, jehož přesné stáří určit se nedalo. Mohlo mu býti nejméně patnáct, nejvýše dvacet let. První dojem učinilo jeho tělo, obrovské síly a železného zdraví. Na jeho ruměné, baculaté tváři s tupým nosem četlo se zřejmě: „Mně je všechno jedno!“ Spal. Dolejší ret byl pevně přimknut k hořejšímu a mnohem tlustší. Mohutné údy vězely s ošuntělých šatech z hrubého, šedého sukna, jaké dostávají od obce chudí, nebo zřizenci její; Kačaba dobře je znal.¹¹⁶

Popis postavy v určité situaci může mít větší výpovědní hodnotu než popis postavy, která například spí. Zde můžeme vidět popis Kačaby v momentě, kdy zjišťuje, jestli se potvrdí jeho podezření a opravdu někde vypukl požár.

Kačaba vypjal se v nohách, krk zdloužil, kostrbatý nos v tisíci záhybech a zdlouhavé pohybování čepice svědčilo o zpytavých myšlenkách; analysoval ve svém nose jako chemik v křivuli plnou plynů vycházejících z domku.¹¹⁷

Kromě dvou ústředních postav je v povídce nepatrně popsána postava Aničky. Její oči jsou v ukázce zmíněny proto, že byly opravdu tak krásné, že díky nim si Franta Aničku pamatoval a na základě nich ji později dokázal identifikovat.

Měl-li strýc Michal oči bělmem potažené, tedy jeho Anička, jaké ta měla oči! Mluvívá se o žáru očí, ale tyto pálily tak podivně, skoro chorobně.¹¹⁸

- Povídka Žebrák

V předchozích povídkách byly ženy vždy představovány jako mladé, krásné a veselé. Oproti tomu zde v této povídce máme popis ženy, která je skoro až opakem předchozích ženských postav.

Žena ta, velmi drobného těla, byla jednou z těch bezbarvých šedých postav, které zmizí na každém pozadí; v tom stáří, ve kterém trpký osud shrbí páteř a čas ještě nechal mezi vráskami

---

¹¹⁶ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 24.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 31.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 37.

tváře stopu mladosti. Byla to žena z lidu, již prvním děckem odkvetlá, s nehezkým obličejem, nebyl ani rázovitým, aby mohl upoutat.¹¹⁹

Co to bylo asi, co zatlačilo matné oči hluboko do důlků jako do slují, všady tam, kde měla být oblost, vyhlodalo dutinu; jak hrubý byl asi štětec, který rysy tyto opatřil sivým, zesinalým líčidlem bídy? V té plachetce vypadala žena jako zosobněná bída, které chce dát v neděli lidem pokoj a vyjde se posadit k vodě, šerá a zvadlá. Ubohá ženo!¹²⁰

Částečný popis vzhledu slepce, který krácel k řece. Podle popisu pouze poznáme, že jde o staršího muže v doprovodu mladého chlapce. Více informací se o slepcově vzhledu nedovíme.

Ze vsi, na řece asi deset minut ležící, šel směrem k mostu stařec, veden dítětem; dvě v dáli drobnohledné figurky, ale přec bylo starci pod nosem viděti hustý šedivý knír a rozkublanou hlavu dítěte.¹²¹

V následující ukázce přiblížím muže, kterého vytáhli rybáři utopeného z řeky. Jde o syna slepce a manžela oné nehezké ženy. Paradoxní je, že nejvíce pozornosti se při popisu věnuje právě utonulému muži. Popisu jeho ženy je sice věnován také poměrně velký úsek, ale nedovíme se z něj zdaleka tolik informací, jako v popisu utonulého.

Byl to statný muž, jak tu ležel. Z onoho druhu krásných hanáckých lidí, obrů, kteří nosívají na sýpku po dvou korcích pšenice, na každém rameni jeden, anebo strhnou nazpět vůz obilým naložený zvracející se, když již již ztrácí těžiště, ba, podávají na stavbě kamenné schody téměř jako cihly. „Skála na skále.“¹²²

Ležel asi ve vodě dlouho, neboť mohutné jeho paže se zařatými pěstmi zkrouceny byly vzhůru ztuhlé jako od zápasu, nebo od objetí Smrti; neboť očividně ji vyhledával, zástěra jeho, obrubou v pasu upevněná, naplněna byla kamením, aby se najisto potopil. Jeho tvář o tom nevyprávěla ničeho, byla svráštěna posupným výrazem mrtvých, jemuž naučíme se rozuměti až potom.¹²³

- Povídka Němák

V této povídce je dvojici ústředních postav věnován poměrně rozsáhlý popis. Následující ukázka nám popisuje postavu Maryši na začátku povídky. Na základě tohoto popisu si ji

---

¹¹⁹ Tamtéž, s. 53.

¹²⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 53.

¹²¹ Tamtéž, s. 54.

¹²² Tamtéž, s. 57.

¹²³ Tamtéž, s. 57.

konstruujeme jako mladou dívku, čistou a nevinnou, k čemuž nás vede zejména její přirovnání k Psyché.

V bělostné záři měsíční toho jistého stupně jasnosti, že v něm předmět ztrácí barvy, o čistě nabílenou stěnu podepřena a nebyhna vypadala Maryška, v bělavý šat oděna, jako Psyche z nějakého antického reliefu, tím spíše, že na postavě její štíhlost a nevyvinutost údův až nápadně se jevila. Ruka, kterou v nepříjemném dumání lehce natáhla, dlouhými prsty drolic maltu, byla skoro na pováženou hubená. Nebyla však celá Maryška bez ladnosti, zvláště dlouhý krk s pěkně vstavenou hlavou, zatíženou silným pletencem vlasů, překvapoval tím pěkným posunem, který zvláště upoutá, jsme-li přesvědčeni, že není líčen.¹²⁴

Popis Němáka je také velmi podrobný. Dozvídáme se, že vypadal mladistvě a pohledně. Jediným jeho vzhledovým nedostatkem byly jeho rty, které již na první pohled prozrazovaly jeho postižení. Byly ochablé, protože je nepoužíval.

Byl nadmíru jemné pleti, jeho ruka, jen na prstech od písmenek černá, bělela se nad příhrádkami zdaleka; myl si ruce denně několikrát. Němák byl obr, postava jeho široká, údy svalovité. Na jeho hlavu bylo zvláštní podívání. Ačkoli stár už 28 let – „Věčné světlo“ vycházelo už ve dvanáctém ročníku – měl vzezření velice mladistvé. Obličej celý naružovělý, vlasy kadeřavé, jako len světlé, a oči v zřítelnicích tak jasné, že zdály se úplně bezbarvými. Zato rty byly svěží jako u děvčete, ale nebyly prosty zvláštního jakéhosi křečovitého rozevření, jež ukazovalo bílé zuby, ale i prozrazovalo, že v mysli Němákově jest něco temného, nerozvinutého, že v poznání jeho jest cosi tvrdého, zkamenělého; svědčilť rys ten na první pohled smyslovému jeho nedostatku. Měl čelo inteligentní, oči rozumné, ústa a bradu chudého duchem a přece nebyl ohyzdný. Ostatně stínil ústa dlouhý, silný knír, úplně bezbarvý.¹²⁵

První proměna ve vzhledu Maryši koresponduje s proměnou v jejím chování. Po nástupu do tiskárny měla Maryša finanční prostředky, které investovala právě do svého vzhledu. Měla i příležitost. Dříve chodila na trh prodávat fialky, nyní byla v tiskárně v převážně mužské společnosti. Začala si uvědomovat svou krásu a uměla ji prodat.

Všechno na ní se změnilo. Dříve pečlivě ukrývala svoje havraní vlasy pod laciným šátkem, nyní nosila nazelenalý hedvábný, tak vázaný, že celé temeno odkrýval. Téměř do půl hlavy ostrihala si na půl délky vlasy a co zbylo, nakadeřila si vysoko nad hlavou a hluboko do čela do malinkých kudrlinek. Brada byla celá pochována v obrovském, ozdobně vázaném uzlu šátku,

---

¹²⁴ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 72.

¹²⁵ Tamtéž, s. 94.

*ponechávajícího úzký jenom profil. Hlavu navykla si držeti ztuhla nazpět, krčí je do ramen a kroutí jí neustále jako vlaštovka se zvláštním ústranným pohledem černých očí, který vždy osvědčil se u všech dělníků a mladých lidí nejen té třídy neodolatelným.*¹²⁶

Poslední proměna Maryšina vzhledu je opět v souladu s její proměnou v jednání. Poté, co si Maryša uvědomila vlastní hloupost, zmizela i její marnivost. Poznala, co je v životě důležité. Že povrchní krása je pomíjivá.

*Hlavu měla po prostu ovinutou rudým šátkem, jak je ženy hanácké nosí, a v oděvu jejím nebylo ani stopy bývalé strojivosti. Její kdysi přesličný obličej vykazoval už sotva patrné sledy nápadné někdy krásy; Maryška zhubla, zaplatila své časné mateřství.*¹²⁷

3.2.4. Prostředí

Další způsob, který slouží k nepřímé charakterizaci postav, je prostředí, v němž se postavy v rámci fikčního světa pohybují. Ať už se jedná o fyzické prostředí jako krajina, město, práce, škola, nebo o sociální prostředí jako rodina nebo společenská vrstva, jde o způsob „konotující povahové rysy“¹²⁸ postav. Slouží nepřímo jako osvětlení charakteru postavy.¹²⁹

- Povídka Na valech

Postava Josefa nepatří ke společenské smetánce, avšak nepatří ani mezi žebráky. Společně se starou matkou žije v chalupě na okraji města a živí se jako krejčí.

*Stín tento šel volně do vršité stráně, vyhnul se uctivě záhonu něžných lilií, ale přelétl bez rozpaků skupinu tulipánů a už byl nahoře u Pazderkovic chalupy a vkročil bez ohledu na kvetoucí fazole rovnou do otevřeného okénka k návštěvě syna staré Pazderkové, Josefa, krejčího. Tam bylo tak temno, že tu byl jako doma; zmizel tam.*¹³⁰

V povídce jsou použity odkazy na reálie Domažlic. Stojí za zamyšlení, zda je povídka skutečně situována na domažlické předměstí, nebo zda jsou reálie použity zcela náhodně bez úmyslu povídku konkrétně situovat na Chodsko. Lze si položit otázku, jestli toto určení prostředí může

---

¹²⁶ Tamtéž, s. 101.

¹²⁷ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 167.

¹²⁸ RIMMON–KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno, Host 2001, s. 73.

¹²⁹ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 70.

¹³⁰ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 11.

nějakým způsobem popisovat postavu, pokud jí přiznáme původ z Chodska. Musíme vzít také v úvahu, kolik procent čtenářů je schopno tyto reálie dešifrovat.

S jedné strany jsou přistavěny k valům starožitné domy Vodní ulice zádí svou tak, že někdo, přijda po schodech, v domněnce, že jde do poschodí, zklame se, vida, že se vlastně nalézá v přízemí s vyhlídkou do stinného, zeleného příkopu. S druhé strany příkopu sídlí majetníci zahrádek, chudí obyvatelé Bezděkova.¹³¹

- Povídka Frantův román

Popis prostředí, ve kterém Franta s Kačabou žili, nám dává šanci blíže si je charakterizovat. Obývali společně obecní chalupu jakožto obecní zřizenci. Tudiž bychom mohli říci, že minimálně v obecní hierarchii byli lidmi na okraji společnosti.

Jediná prostorná světnice nahoře v podkroví, s mosaikou nahého kamení o jednom úzkém okénku, hlubokém, že bys rukou nedosáhl, se sklem pošlým až do fialova, byla sídlem – Kačaby a Franty. Kačaba a Franta nebyli nic jiného než obecní existence.¹³²

Kačabovo lůžko se sestávalo z různých věcí, kromě jiného také z dvou houní, které ukořistil v obecní stáji. Dalo by se tedy říci, že Kačaba houně ukradl. Když si ale uvědomíme, z jaké základní potřeby tak učinil, nemůžeme ho za jeho čin odsuzovat.

Lože to nebylo, byly to prostě dvě otepi slámy v hlavách podložené notným špalkem. Na tom byl prostřen starý slamník a dvě houně. Kačabova to kořist z obecních stájů. Jeho chodidla, mohutné plošné rozlohy, vyčnívala až na holou zem.¹³³

Franta je sirotek, který žil v nalezinci, než jej úřady přiřadili obci. V textu není obsaženo vysvětlení, zda jej rodiče opustili nebo zda zahynuli. Je možné, že si Franta kvůli své jednoduchosti sám ani neuvědomuje, že nemá rodiče nebo že žije na hranici bída.

Frantu znalo celé město. Byl z oněch dětí, bez otce a matky, o jichž jsoucnosti nemá nikdo tušení až do určitého stáří, kdy přijde z Prahy na úřad dopis, že v nalezinci se nachází dítě toho a toho čísla příslušné k obci a že toho a toho dne přibude na poslední stanici nádražní, aby jistě někdo se dostavil ku jeho přijetí jeho.¹³⁴

---

¹³¹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 13.

¹³² Tamtéž, s. 22.

¹³³ Tamtéž, s. 23.

¹³⁴ Tamtéž, s. 24.

Nalezinec nebylo jediné úřední prostředí, jaké Franta znal. Navštěvoval také školu, kde měl zpočátku poměrně vysokou šanci na vzdělání. Později se ale ukázalo, že Franta se na studování příliš nehodí.

Ve škole milý Franta dostal se do rukou mladému nadšenci, jenž vší mocí chtěl do jeho hladké, kulaté hlavy vtlouci abecedu. Mučil se s ním v potu tváři na úkor ostatních dětí, až po několika dnech užasnul nad skotačivostí svého ostatního stádce a nad skrovnými úspěchy s Frantou, „i učinil nad tímto beranem kříž“.¹³⁵

Prostředí úřední a školní z nařízení městských zastupitelů Franta vyměnil za prostředí Páchlíčkovíc chalupy, kterou obývali zřízeníci města. Franta se tedy stal zaměstnaným, nadřazeným mu byl Kačaba.

Ctihodní otcové města rozhodli, že již je čas, aby Franta také si zasloužil chleba, který obec mu dává. Po dlouhé úvaze usneseno, aby Franta byl přidán k ruce Kačabovi a dělil se s ním o prostory majetku obecního, Páchlíčkovíc chalupy.¹³⁶

Odměnou za jejich práci jim bylo jídlo a šaty. Jakožto obecní zřízeníci měli povinnost být vždy po ruce, takže všichni jejich pomoc brali jako samozřejmost, něco, co patří k jejich povolání.

Byli na obecním chlebě, a proto bylo jejich povinností být při ohni; o jejich činu dále nikdo nepřemítal.¹³⁷

Jestli jsem výše naznačila, že Franta s Kačabou žili na hranici bídy, tak žebráci ji znali skutečně. Žebráci tvořili skupinu lidí, která se sdružovala a obcházela město doufajíc ve výdělek. Členy této skupiny tvořili převážně lidé s postižením, které jim bránilo pracovat. Především tedy slepci, veteráni z války.

Chudákům almužnu zasluhujícím určen pátek; jindy neobtěžovali nikoho. Zato dne toho shromažďovali se u vůdce svého v počtu hojném a po ranní mši v dlouhém průvodu vytáhli na náměstí, stavíce se ve sboru přede dveřmi obvyklých dárců, zámožnějších měšťanů, kupcův, obchodníků, kde na ně čekávala již hospodyně s hrstí plnou krejcarů. Dávala vždy jeden dvěma dohromady.¹³⁸

---

¹³⁵ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 25.

¹³⁶ Tamtéž, s. 26.

¹³⁷ Tamtéž, s. 35.

¹³⁸ Tamtéž, s. 36.

- Povídka Žebrák

Jak napovídá název, klíčová postava této povídky patřila mezi žebráky. Byl to starý slepec, válečný veterán, který se vracel se svojí almužnou od kostela a právě zjistil, že se jeho syn utopil v řece. O prostředí, ve kterém žil jeho syn se svojí ženou a dítětem, nic nevíme. Absence popisu tohoto prostředí svědčí o tom, že jejich prostředí není pro příběh nijak zásadní.

*Jaká bída! Poslední z lidí žebrák, prastarý, škaredé tváře, z jejichž do popelava hnědých rysů hleděly bělmem pošlé oči, bezpochyby přišel ze své denní křížové cesty domů, možná jeho byla naplněna krajíci a veden dítětem šel za svými a teď tu kleče ve svých rukou má svého utopeného syna, tělo těžké, vodou prosáklé, chabé, chvějící se ruce otcovy ani jím nehnu.*¹³⁹

- Povídka Němák

Z následující ukázky lze vyčíst, že Maryša i její matka patřily mezi chudší skupinu obyvatel. Maryša přispívala do rodinného rozpočtu prodejem fialek a její matka dělala pomocnou sílu v hospodářství ve městě. Vždy chtěla pro svou dceru zajistit dobrou budoucnost, proto, jak vidíme, nechtěla, aby se zapletla s vojákem. Domluvila jí práci v tiskárně, kde byl lepší výdělek než na trhu.

*Scéna tuto se vší mírností líčená i tak vypadá dosti surově, avšak omluví ji, kdo zná vrstvu, k níž obě ženštiny náležely, neboť ví, že tam k podobnému výstupu není třeba ani prudších vznětů a že mysl od tlakem mrazivé bídy zhranatělá pro svá hnutí mívá zcela jinou stupnici projevů. A soudíce podle této, tvrdíme, že Zapletalka zachovala se jako nejněžnější matka.*¹⁴⁰

Maryša sice pocházela z chudých poměrů, většinu svého výdělku ale věnovala parádě. Matka jí nechtěla nic odpírat, proto jí většina peněz zůstávala. Žila se svou matkou pořád ve stejné nuzných podmínkách, vzhledově však vypadala jako slečna z lepší rodiny.

*Hlad jest nejlepší kuchařkou, marnivost nejlepší pradlenou – u děvčat druhu Maryšina.*¹⁴¹

*Maryša přišla si na patnáct zlatých měsíčně a díky matce, neodpírajíc Maryši nikdy ničeho, značnou část svého výdělku věnovati mohla na parádu.*¹⁴²

Na následující ukázce dokazují, že v tiskárně byla mezi zaměstnanci hierarchie v závislosti na pozici, jakou vykonávali. Sazeči bylo bráni jako nejvyšší, hned po panu řediteli.

---

¹³⁹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 61.

¹⁴⁰ Tamtéž, 69.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 101.

¹⁴² Tamtéž, s. 102.

*Lichotilo jí nemálo, že s ní mluví sazeč; v tomto ohledu panovala v závodě hrdá uzavřenost.*¹⁴³

3.2.5. Jména postav

Charakteristika postav může být dokreslena pomocí jmen, která mohou sloužit i jako symbol (Věra = víra).¹⁴⁴ Ve chvíli, kdy je postava v textu pojmenována, všechny další dostupné informace se začínají konkretizovat a na základě jejího jména jí čtenář konstruuje v rámci textu.¹⁴⁵ Jméno je v neustálém dynamickém vztahu se čtenářským konstruktem postavy, ke kterému si usouvztažňuje všechny doslovně i jiným způsobem získané informace o postavě.¹⁴⁶ „*Jméno postavy je nejběžněji opakovanou částí textového souboru postavy*“.¹⁴⁷ Jméno má také schopnost propojovat fikční svět s realitou, pokud postavu pojmenujeme podle skutečně žijící osoby. Odhalení tohoto vztahu ovšem závisí na čtenářově znalosti kultury a společenského světa. Využití tohoto vztahu je typické pro postmoderní literaturu, která se snaží posouvat hranice fikce a reality.

- Povídka Na valech

V této povídce se vyskytují dvě postavy, u kterých jsou známa vlastní jména. Švec Josef Pazderka a Pepička Nepomuková. V promluvách vypravěče i postav jim tato jména zůstávají, jsou vždy Josef a Pepička. Zdrobnělé jméno hrdinky by v nás mohlo vyvolávat dojem určité dětskosti, nevinnosti, naivity. Oproti tomu nezdrobnělé jméno Josef evokuje spíše dospělost. Kromě nich je v povídce zmíněna ještě Josefova matka, stará Pazderková, mistr Kabourek a šindelář Nepomuk. Tyto postavy jsou jen velmi okrajové, což nám potvrzuje i fakt, že jsou nazývány pouze příjmením.

- Povídka Frantův román

Zde se ústřední postavy románu jmenují Kačaba a Franta. O Frantovi víme, že se jmenuje František Zouza a všichni na vsi mu říkají domácky Franta. Kačaba, který má k němu nejbliže, mu dokonce říká i zdrobněle Frantíku.

---

¹⁴³ Tamtéž, s. 113.

¹⁴⁴ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 70.

¹⁴⁵ FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009, s. 72.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 73.

¹⁴⁷ HODROVÁ, Daniela a kolektiv: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha, Torst 2001, s. 525.

„Frantíku, to jsi mohl udělat mně? To nebylo hezké!“¹⁴⁸

Ovšem o Kačabovi nevíme, zda jde pouze o přezdívku, jeho příjmení či nějaký pseudonym. Jeho celé jméno v povídce není nikdy zmíněno, vždy se o něm mluví jako o Kačabovi. Z následující ukázky je patrné, že Kačabovi nebylo příliš po chuti, když se ho někdo na jeho pravé jméno zeptal.

Kdybyste se ho byli zeptali na jeho pravé jméno, byl by vrazil hlavu mezi hubená ramena, zaježil kůži na hlavě, což tak dobře uměl, že pangrotka třepetala se mu na hlavě a uši se hýbaly, a suše se zasmál. Pak zablýskal sivýma očima, až z něho šel strach. Potom nebylo s ním radno.¹⁴⁹

Frantovo jméno sehrává na konci povídky důležitou roli. Stává se jakýmsi symbolem, jeho poslední vůlí. Prostřednictvím svého jména se Franta loučí se světem, a především se svým přítelem Kačabou.

Pod nápisem, jímž před dvěma lety Franta dokazoval, čemu ve škole se naučil, po druhé stojí křivolakými rysy napsáno: „František Zouza.“ První podpis jde křivě dovrchu a druhý opačně dolů, poslední rys písmene „a“ tažen až k botám.¹⁵⁰

- Povídka Žebrák

V této povídce jsou jménem nazýváni pouze rybáři mezi sebou. Šimek se jmenuje hlavní rybář, tedy alespoň podle jeho promluv mu přisuzujeme významnější roli. Z jeho promluv také víme, že mluví o jakémsi Vondrovi. Je možné, že se tak jmenuje utopenec, tuto domněnku nám ovšem v textu nic nepotvrdí, ani nevyvrátí.

Žádná z ústředních postav povídky není charakterizována pomocí jména. Vyprávění o osobách bez použití jejich jmen může navozovat pocit, že je vypravěč nezná. Nebo že pro vyprávění jejich jména nejsou důležitá.

- Povídka Němák

Postavy v této povídce mají své jméno, většinou známe jenom jejich příjmení, u postav souseda Michala a jeho dcery Baruše známe jen jejich křestní jméno, u Maryši a Němáka známe jméno i příjmení, u Němáka navíc ještě jeho přezdívku.

---

¹⁴⁸ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 48.

¹⁴⁹ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 22.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 46.

Na následující ukázce vidíme, jak se říkalo matce Maryši. Zjišťujeme, že Zapletalka se dalo říkat pouze vdaným ženám, avšak Maryšina matka je tak stejně nazývána i přes to, že se dovídáme, že vdaná nebyla.

Když toho večera Zapletalka – tak říkali jí, ačkoli jména toho nezasluhovala, poněvadž nikdy nebyla vdána, přes to, že byla matkou dcery, Maryšky, a nejvýše slouti mohla Zapletalovou.¹⁵¹

Až absurdně zní příjmení Němáka vzhledem k jeho postižení. Právě kvůli postižení získal přezdívku Němák, ale příjmení Tichý také zcela vystihuje jeho osobnost.

Němák jmenoval se vlastně František Tichý.¹⁵²

3.2.6. Vztah postavy k ostatním postavám fikčního světa

V neposlední řadě o povaze postavy může něco prozradit její vztah k ostatním postavám. V tomto směru mívá čtenář sklon hodnotit postavy, které jsou v kladném vztahu s jeho oblíbenou postavou, převážně pozitivně, což také může být výsledek autorského záměru.¹⁵³

- Povídka Na valech

Zde ukazují, jak hodnotí chování Pepičky vůči sobě sám Josef. Naznačuje to, že vztah, jaký se mezi nimi začal vyvíjet, je nenávratně poškozen.

Jednala se mnou tehdy nehezky, ale přece to ještě dobře dopadlo.¹⁵⁴

- Povídka Frantův román

Na následující ukázce, že postava Kačaby nedávala své city najevo, takže se mohlo zdát, že žádné city ani nedokáže projevit.

Drsný člověk, ale duše upřímná. Jeho srdce bylo asi také tak hubené jako on sám, ale zato žaludek!¹⁵⁵

Zde se ovšem prokazuje, že Kačaba přece jen citů schopen byl. Jen musel přijít ten pravý člověk, se kterým byl schopen navázat hlubší vztah.

---

¹⁵¹ Tamtéž, s. 66.

¹⁵² ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 93.

¹⁵³ KUBÍČEK, Tomáš a kolektiv: *Naratologie. Strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013, s. 70.

¹⁵⁴ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 18.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 22.

*Srdce jeho bylo hubené, ale jenom do té doby, než seznal Frantu.*¹⁵⁶

Franta i Kačaba byly dvě osamocené duše. Není divu, že se mezi nimi utvořilo tak silné pouto. Stačili si navzájem, pro svůj život nepotřebovali už nikoho dalšího.

*Jeden druhému stačil úplně, jeden nalézal svůj svět v srdci druhého. V srdci? Kačaba by se byl vysmál každému, kdo by mi byl řekl cosi o srdci, a Franta o srdci nic nevěděl. Také by nebyl jeden ani druhý svůj stav nazvali přátelstvím, štěstím, blahem anebo něčím podobným.*¹⁵⁷

- Povídka Žebrák

Vztah matky k dítěti bývá tím nejsilnějším. Překvapivý je proto zde matčin nezájem o chování svého dítěte, které se na sebe snažilo upozornit.

*Matka přijímala zvukné rány děcka bez mrknutí, bez zachvění jediného svalu v obličejí, lhostejně, bez úsměvu. toliko jednou plesklo dítě zrovna do úst ženy, zvadlé rty její přimkly uvázlý v nich paleček hošíka na vteřinu – patrný polibek.*¹⁵⁸

Největší bolest nám přinášejí ztráty nejbližších lidí. V následující ukázce vidíme bolest ženy, která právě ztratila manžela. Podle její reakce soudíme, že ho měla ráda a její smrt ji tedy velmi zasáhla.

*Bolest ženy s dítětem jevila se oním zvláštním nevylicitelným způsobem, vlastním jenom lidem, kteří nedovedou hnutí mysli krotiti. Ve všech posuncích, v tom pobíhání ženy této na břehu, v přerývaných větách, hryznutí po prstech, ve všem bylo viděti zoufalost zuřivého žele – kdo neviděl smutek stupňovaný až do vzteku, když jazyk jektá, srdce se tlačí do hrdla hořkého slzami, jak na spáncích bděním opuchlých vyvstanou žíly jako vypouklá arabeska, kdo to nezná, neví, co srdce lidské snese!*¹⁵⁹

Zde vidíme zajímavou proměnu v chování ženy, která nám poukazuje na nejasnost ve vztahu k utopenému muži. Zdá se, jako kdyby ani ona sama nebyla schopna určit, která emoce u ní právě převládá.

*Také jsem dal dobrý pozor, žena nepřišla ani na vteřinu v bližší styk s mrtvolou. Ani křížek...*¹⁶⁰

- Povídka Němák

---

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 23.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 33.

¹⁵⁸ ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 53.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 56

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 63.

Postava Němáka musela v práci čelit žertům ze strany spolupracovníků. Pro jeho postižení s ním jednali jako se snadným cílem a nezajímal je dopad jejich chování.

A proto nenadělala strana nepřátelská – a proti Němákovi byla vždy celá tiskárna – mnoho řečí, když opouštěla dějiště nehody Němákovi.¹⁶¹

Němákův vztah k okolí byl podobný jako vztah k sobě samému. Nedokázal se mít kvůli svému hendikepu rád, kvůli němu byl vyřazen ze společnosti.

Ani nemiloval nikoho, ačkoli mu „Věčné světlo“ přikazovalo lásku k bližnímu jako k sobě samému. Této lásce nerozuměl, poněvadž ani sebe nemiloval...¹⁶²

Nejbližší a dá se říci, že jediný vztah, který Němák udržoval, byl s matkou. Udělala by pro něj všechno, díky ní měl zázemí a mohl si dovolit vystudovat školu pro hluchoněmé. On sám však nedával své pocity vůči matce nijak najevo.

On sice se svou matkou ztratil málo „slov“, ale přes měsíc sotva jej viděla. Přicházel pozdě večer z práce jako bezhlavý, nejednou našla ráno večeri v jeho zahradní komůrce, mnohdy odběhl bez snídaně.¹⁶³

Ten pohled a ten úsměv byly celým jejím štěstím.¹⁶⁴

4. Shrnutí

Jak jsem výše popsala, v rozebíraných povídkách se vyskytují podobné typy postav. Jedná se o osoby žijící na okraji společnosti. Tam se dostali buď svou finanční situací, původem nebo se tam nachází bez vysvětlení. Zvláštní skupinu těchto lidí pak tvoří osoby s postižením. Ty jsou často právě kvůli postižení vyčleňovány na okraj společnosti, i přes to, že jejich finanční situace není špatná.

V povídkách jsou popisovány postavy s místy až tragickým původem či zázemím. Často mají tyto postavy také tragický konec. V povídce Na valech se válečný veterán musí vyrovnávat nejen s odmítnutím Pepičky a s jejím zamýšleným podvodem, což je pro něj mnohem složitější než vyrovnat se se ztrátou končetin. Povídka Frantův román končí Frantovou sebevraždou a Kačabovou snahou se s touto událostí nějakým způsobem vyrovnat. Povídka Žebrák je už od

---

¹⁶¹ Tamtéž, s. 93.

¹⁶² ČAPEK – CHOD, Karel Matěj. *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948, s. 96.

¹⁶³ Tamtéž, s. 120.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 121.

začátku poznamenána tragédií, mladý muž je nalezen utopený v řece. Zde je tragické chování jeho otce, který se zajímá pouze o své hodinky a ne o svého syna. Výjimku tvoří povídka Némák, která má jako jediná šťastný konec, protože končí společným životem Némáka a Maryši.

Postavy v povídkách vždy čelí nějaké kritické události. V povídce Na valech je to plánovaný podvod a odmítnutí, v povídce Frantův román je to smrt (prvně čelí Franta smrti Aničky, podruhé Kačaba smrti Franty), v povídce Žebrák je to také smrt a v povídce Némák je to pokus o znásilnění. Každá postava reaguje na takovéto události odlišně. Některé postavy si tváří v tvář smrti vyberou také svou vlastní smrt (Franta ve Frantovo románu), některé se zajímají o sebe a svůj prospěch (slepec, otec v Žebrákově).

Postavy v povídkách jejich průběhu procházejí proměnou. Všechny změny, se kterými se musí vypořádat, na nich nechají své stopy. Mění se doba, prostředí a lidé spolu s tím.

5. Závěr

V této práci jsem zkoumala aspekt postav v raných povídkách Karla Matěje Čapka – Choda, konkrétně v jeho souboru Povídky. Cílem byla jejich analýza a charakterizace na základě toho, jak byly prezentovány v textu. Představila jsem postupně všechny způsoby charakterizace postav a na základě analýzy jsem dospěla k závěru, že v povídkách Čapka – Choda převládá nepřímý způsob charakterizace. Nejvýrazněji se v textech uplatňuje charakterizace na základě jejich promluv a jednání.

V kapitole o promluvách postav jsem ukázala, že se v povídkách Čapka – Choda uplatňují dialektismy, prvky profesionalismů, němčina a počeštěná cizí slova.

V další kapitole jsem se zabývala jednáním postav. Jejich činy jsou v povídkách v souladu s tím, co si postavy myslí. Na příkladech jsme si ukázali, jak jednání postav v narativech procházelo proměnou.

V kapitole o vzhledu jsme demonstrovala, jak mohou být postavy charakterizovány pomocí svého vzhledu a jak vzhled ovlivňuje celkovou charakterizaci postavy.

Prostředí postav se v povídkách ukázalo jako důležitý prvek jejich charakterizace. Naznačila jsem, že právě prostředí je prvek, který je společný všem povídkám.

V kapitole o jménech jsem zjistila, že jména nehrají v těchto povídkách příliš velkou roli. Někdy jméno pouze doplňovalo vnímání postavy, občas jsme znali pouze přezdívku postavy. Výklad charakterizační funkce komplikuje fakt, že nevíme, jestli autor používal jména skutečných osob.

6. Použitá literatura

ČAPEK CHOD, Karel Matěj: *Čtyři odvážné povídky*. Praha, Fr. Borový 1938.

ČAPEK – CHOD, Karel Matěj: *Povídky*. Praha, Fr. Borový 1948.

HODROVÁ, Daniela a kolektiv: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*. Praha, Torst 2001.

FORST, Vladimír, a kol.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1. A–G*. Praha, Academia 1985.

FOŘT, Bohumil: *Literární postava. Vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha, Ústav pro českou literaturu 2009.

KUBÍČEK, Tomáš, HRABAL, Jiří a BÍLEK, Petr A.: *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*. Praha, Dauphin 2013.

MAUR, Jan: *Karel Matěj Čapek-Chod*. Plzeň 1960.

RIMMON-KENANOVÁ, Shlomith: *Poetika vyprávění*. Brno, Host 2001.

DOLEŽEL, Lubomír: *Heterocosmica. Fikce a možné světy*. Praha, Karolinum 2003.